

**DE QUÈ PARLEM
MENTRE NO PARLEM
DE TOTA AQUESTA MERDA**
de La Calòrica

.....

MATERIALS PEDAGÒGICS
Teatre Nacional de Catalunya

(Si voleu rebre aquest document en versió de Word, la podeu demanar enviant un correu a serveieducatiu@tnc.cat)

Estimats i estimades mestres,

Des del Teatre Nacional estem convençuts que la vostra complicitat és d'una importància enorme a l'hora de fer que els nostres ciutadans més joves gaudeixin de les arts escèniques com una eina educativa valuosa que ens permet entendre'ns amb major profunditat tant individualment com col·lectivament. Per això us volem proposar una sèrie de materials que esperem que puguin ser-vos útils a l'hora d'acostar-vos a *De què parlem mentre no parlem de tota aquesta merda* amb els vostres alumnes.

A banda dels textos que ja trobareu al programa de sala de l'espectacle, en aquest dossier trobareu altres textos que poden ajudar a entendre per què l'obra està escrita com està escrita. També hi trobareu materials gràfics relacionats amb l'escenografia i el vestuari del muntatge que podreu veure al TNC.

Ens agradaria que la vostra relació amb el Teatre Nacional de Catalunya pogués ser un diàleg autèntic, en què us pugueu sentir lliures per aportar-nos tot allò que us sembli interessant des de la vostra experiència i el vostre criteri. Som a la vostra absoluta disposició per rebre els vostres suggeriments i fer-vos tots aquells aclariments que considereu oportuns, i per això podeu escriure'ns a l'adreça serveieducatiu@tnc.cat o trucar-nos al 933 065 740 sempre que ho desitgeu.

Així mateix, si us sembla que en aquest dossier que us proposem sobre *De què parlem mentre no parlem de tota aquesta merda* hi manquen materials o hi trobeu informacions que no considereu pertinents, us agraiem que ens ho feu saber amb vistes a millorar els propers dossiers dels espectacles posteriors.

Ben vostres,

Equip del Teatre Nacional

Índex

Naomi Klein, <i>Això ho canvia tot. El capitalisme vs. el clima</i>	pàg. 4
Entrevista a Naomi Klein	pàg. 16
David Bueno, «Mecanismes cerebrals que alimenten el negacionisme»	pàg. 21
Sergio C. Fanjul, «¿Por qué seducen las teorías de la conspiración?»	pàg. 23
Mark Fisher, «Es más fácil imaginarse el fin del mundo del capitalismo»	pàg. 26
Entrevista a Timothy Morton	pàg. 30
Joan Yago, «Contra la literatura»	pàg. 39
Text de presentació del programa de sala	pàg. 42
Figurins del vestuari	pàg. 44
Maqueta de l'escenografia	pàg. 50

Naomi Klein, *Això ho canvia tot. El capitalisme vs. el clima*. Editorial Empúries, 2015. (Traducció: Mercè Santaulària Campillo, Núria Parés Sellarés i Jordi Boixadós Bisbal)

INTRODUCCIÓ

D'UNA MANERA O ALTRA, TOT CANVIA

«La majoria de prediccions sobre el canvi climàtic pressuposen que els futurs canvis —emissions de gasos d'efecte hivernacle, increment de les temperatures i efectes com l'augment del nivell del mar— es produiran gradualment. Una quantitat concreta d'emissions conduirà a un increment concret de la temperatura que conduirà a un augment homogeni i concret del nivell del mar. No obstant això, el registre geològic que ens parla del clima reflecteix casos en què un canvi relativament petit en un element del clima ha comportat canvis bruscos en el conjunt del sistema. En altres paraules, si es porten les temperatures globals més enllà de certs llindars, es podrien desencadenar canvis bruscos, imprevisibles i potencialment irreversibles, i amb un impacte enormement perjudicial a gran escala. Arribats a aquest punt, fins i tot encara que no afegien més CO₂ a l'atmosfera, ja s'hauran posat en marxa processos potencialment imparables. Ho podem concebre com una avaria climàtica sobtada dels frens i la direcció en què ja no podrem controlar el problema ni les seves conseqüències.»

(Informe de l'American Association for the Advancement of Science, la societat científica no especialitzada més gran del món)

«M'encanta l'olor de les emissions.»

(Sarah Palin, 2011)

Es va sentir una veu per l'intercomunicador: «Es prega als passatgers del vol 3935, amb sortida de Washington, D.C., i arribada a Charleston, Carolina del Sud, que agafin l'equipatge de mà i desallotgin l'avió».

Els passatgers van baixar per les escales i es van aplegar a la pista, on feia moltíssima calor. Aleshores, van presenciar un fet insòlit: les rodes de l'avió de US Airways s'havien enfonsat a l'asfalt com si fos ciment fresc. S'hi havien clavats tan profundament, de fet, que el camió que va venir a remolcar l'avió no el va poder ni moure. La companyia aèria havia tingut l'esperança que, sense el pes extra dels trenta-cinc passatgers del vol, la nau seria prou lleugera per poder-

la remolcar. No va ser així. Algú va penjar una foto a internet: «Per què han cancel·lat el meu vol? Perquè fa tantíssima calor a DC que el nostre avió s'ha enfonsat 10 centímetres a l'asfalt».

Al final, hi va haver d'intervenir un vehicle més voluminós i potent per remolcar l'avió, i aquesta vegada l'operació va tenir èxit; finalment l'avió es va enlairar, tres hores més tard del previst. Un portaveu de la companyia va fer recaure la culpa de l'incident en unes «temperatures molt poc corrents».

Les temperatures de l'estiu del 2012 van ser inusualment altes. (Igual que les de l'any anterior i les de l'any posterior.) I el motiu no és cap misteri: el consum desmesurat de combustibles fòssils, just el que US Airways s'entossudia a fer malgrat l'inconvenient de l'asfalt fos. Aquesta ironia —el fet que el consum de combustibles fòssils estigui canviant tan radicalment el clima que obstaculitza la nostra capacitat de consumir combustibles fòssils— no va evitar que els passatgers del vol 3935 tornessin a embarcar i continuessin el viatge. Tampoc es va esmentar el canvi climàtic en cap de les principals cobertures periodístiques de l'incident.

No sóc qui per jutjar aquells passatgers. Tots els que portem un ritme de vida d'alt consum, independentment d'on visquem, som, metafòricament, passatgers del vol 3935. Enfrontats a una crisi que amenaça la nostra supervivència com a espècie, tota la nostra cultura continua fent justament allò que ha causat la crisi, però amb més tenacitat. De la mateixa manera que la companyia aèria va decidir recórrer a un camió amb un motor més potent per remolcar l'avió, l'economia global augmenta l'aposta feta inicialment per fonts convencionals de combustibles fòssils i ara recorre a versions encara més contaminants i perilloses: betum de les arenas bituminoses d'Alberta, petroli obtingut per perforació submarina, gas extret per fracturació hidràulica (*fracking*), carbó obtingut detonant muntanyes, i d'altres.

Alhora, cada catàstrofe natural sobrepotenciada produeix noves imatges carregades d'ironia d'un clima cada vegada més hostil amb les indústries que precisament contribueixen més a l'escalfament. Com les històriques inundacions de Calgary del 2013, que van obligar la direcció de les companyies petroleres que exploten les arenas bituminoses d'Alberta a plegar i enviar els treballadors a casa, mentre un tren que transportava derivats inflamables del petroli es balancejava al caire d'un pont malmès. O la sequera que va assolir el riu Mississipí un any abans, en què es va arribar a uns nivells d'aigua tan baixos que les barcasses carregades amb petroli i carbó es van quedar immobilitzades durant dies, mentre esperaven que el cos d'enginyers de l'Exèrcit dragués un canal (s'hi van haver de destinar fons assignats per reparar els danys de les històriques inundacions de l'any anterior al mateix riu). O les centrals elèctriques de carbó en altres zones del país que es van tancar temporalment perquè les vies fluvials que utilitzen per refrigerar la maquinària tenien temperatures massa altes o estaven massa seques (o, en alguns casos, totes dues coses).

Conviure amb aquesta mena de discrepància cognitiva és conseqüència de viure en un moment de la història tan inharmònic, quan una crisi que hem ignorat a consciència ens està esclatant a la cara, i, tot i així, a sobre intensifiquem tot allò que ha originat la crisi.

Jo he negat el canvi climàtic més temps del que m'agradaria admetre. Sabia que es produïa, i tant. No el negava pas com Donald Trump i els membres del Tea Party, repetint constantment

que l'existència continuada de l'hivern prova que tot plegat és un engany. Però no en coneixia gaire els detalls i només llegia per sobre la majoria d'articles nous, sobretot els més inquietants. Em deia a mi mateixa que la ciència era massa complicada i que ja se n'ocupaven els ecologistes. I em vaig continuar comportant com si la targeteta lluent que duia a la cartera i que certificava el meu estatus *Elite* com a passatgera assídua d'avions no fos cap problema.

Molts de nosaltres entrem en el joc d'aquest tipus de negació del canvi climàtic. Ens hi fixem un instant i seguidament apartem la mirada. O ens hi fixem i a continuació fem broma («més senyals de l'Apocalipsi!»). Que és una altra manera de mirar cap a una altra banda.

O ens hi fixem però ens donem explicacions reconfortants per convèncer-nos que els humans som intel·ligents i que ensopegarem amb un miracle tecnològic que xuclarà el carboni del cel sense problemes o que farà disminuir l'escalfor del sol per art de màgia. Cosa que, tal com descobriria mentre feia recerca per a aquest llibre, no deixa de ser una altra manera de desviar la mirada.

O ens hi fixem però intentem ser hiperracionals (despesa per despesa, és més eficient centrar-se en el desenvolupament econòmic que en el canvi climàtic, ja que la riquesa és la millor protecció contra un clima extrem»), com si tenir uns quants dòlars de més hagi de marcar cap diferència quan tens la ciutat inundada. Que és una manera de desviar la mirada si resulta que ets analista polític.

O ens hi fixem però ens diem que estem massa enfeinats per ocupar-nos d'una cosa tan llunyana i abstracta, encara que vegem com l'aigua arriba al metro de Nova York i la gent de Nova Orleans s'enfila a la teulada de casa, i sabem que ningú no se n'escapa, i els més vulnerables encara menys. I tot i que sigui perfectament comprensible, aquesta també és una manera d'apartar la vista.

O ens hi fixem però ens diem que l'únic que hi podem fer és centrar-nos en nosaltres. Fer meditació i comprar a mercats de pagesos i deixar de conduir, però ens oblidem d'intentar canviar els sistemes que fan que la crisi sigui inevitable perquè això comporta massa «energia negativa» i tampoc funcionaria. I al començament pot semblar que ens hi fixem, perquè és cert que molts d'aquests canvis en l'estil de vida són part de la solució, però encara tenim un ull ben tancat.

O potser sí que ens hi fixem, ens hi fixem de debò, però aleshores, inevitablement, sembla que ens n'oblidem. Ens en recordem i ens en tornem a oblidar. El canvi climàtic és així; és difícil tenir-lo al pensament gaire temps. Entrem en aquesta curiosa amnèsia ecològica de connexió i desconexió per motius perfectament racionals. Ho neguem perquè ens fa por que si assumim la plena realitat d'aquesta crisi llavors tot canviarà. I tenim raó.

Sabem que si continuem pel camí actual de permetre que les emissions augmentin any rere any, el canvi climàtic canviarà tot el nostre món. El més probable és que les ciutats més importants quedin submergides, les cultures antigues seran engolides pel mar, i hi ha una probabilitat molt alta que els nostres fills es passin bona part de la vida fugint i recuperant-se de tempestes infernals i sequeres extremes. I no cal que fem res per arribar a aquest futur. L'únic

que hem de fer és no fer res. Només continuar fent el que estem fent ara, ja sigui confiar en una solució tecnològica o cuidar el nostre hort o dir-nos que estem massa enfeinats per ocupar-nos-en.

L'únic que hem de fer és no reaccionar com s'esperaria davant d'una crisi d'aquesta envergadura. L'únic que hem de fer és continuar negant que en el fons estem morts de por. I llavors, de mica en mica, haurem arribat a l'indret que ens espanta més, a la cosa de la qual hem estat apartant els ulls. No cal cap esforç extra. Hi ha maneres d'evitar aquest futur tan lúgubre, o si més no de suavitzar-ne la gravetat. Però la trampa és que també implica canviar-ho tot. Per a nosaltres, grans consumidors, implica canviar la manera com vivim, la manera com funcionen les nostres economies, fins i tot les explicacions que ens donem sobre la nostra posició al planeta. La part positiva és que molts d'aquests canvis no són gens catastròfics. Molts són emocionants de debò. Però jo no me'n vaig adonar durant molt de temps.

Recordo l'instant precís en què vaig deixar d'apartar la vista de la realitat del canvi climàtic, o si més no quan vaig permetre per primera vegada que els meus ulls s'hi atuessin una bona estona. Va ser a Ginebra, l'abril del 2009, i jo era amb l'ambaixadora de Bolívia davant l'Organització Mundial del Comerç (OMC), que en aquella època era una dona increïblement jove que es deia Angèlica Navarro Llanos. Com que Bolívia és un país pobre que compta amb un pressupost internacional ínfim, Navarro Llanos havia assumit feia poc la cartera del clima a més de les seves responsabilitats en comerç. Mentre dinàvem en un restaurant xinès buit, em va explicar (fent servir els bastonets per dibuixar una gràfica de la trajectòria de les emissions globals) que ella veia el canvi climàtic com una amenaça terrible per a la seva gent però alhora també com una oportunitat.

Una amenaça per raons òbvies: Bolívia és extraordinàriament dependent de les glaceres per obtenir aigua potable i per a reg, i les muntanyes cobertes de blanc que s'alcen per sobre de la capital estaven adquirint un to gris i marró a una velocitat alarmant. L'oportunitat, va dir Navarro Llanos, era que, com que els països com el seu no havien fet gairebé res per elevar tantíssim les emissions, estaven en condicions de declarar-se «creditors climàtics»; els principals emissors els devien diners i suport tecnològic per sufragar els immensos costos d'afrontar més catàstrofes relacionades amb el clima, i també per ajudar-los a avançar en el camí de l'energia verda.

Feia poc que havia pronunciat un discurs a la conferència de les Nacions Unides sobre el clima en què va exposar l'argumentació d'aquest tipus de transferències de riquesa, i me'n va donar una còpia. «Milions de persones», hi deia, en petites illes, països menys desenvolupats, països sense sortida al mar, així com comunitats vulnerables del Brasil, l'Índia, la Xina i arreu del món, pateixen els efectes d'un problema que no han creat [...] Si volem posar fre a les emissions en la propera dècada, caldrà una mobilització massiva, la més gran de la història. Necessitem un Pla Marshall per a la Terra. Aquest pla ha de mobilitzar transferències financeres i tecnològiques a una escala mai vista fins ara. Ha de proporcionar tecnologia a tots els països per assegurar que reduïm les emissions alhora que creix la qualitat de vida de les persones. Només ens queda una dècada».

Evidentment un Pla Marshall per a la Terra seria molt costós, de centenars de milers de milions de dòlars, si no bilions (Navarro Llanos era reticent a donar xifres). I es podria pensar que solament el cost ja en seria un impediment. Al capdavant era el 2009 i estàvem en plena crisi financera global; tot i que la demolidora lògica de l'austeritat —que carrega la factura a la gent en forma d'acomiadaments en el sector públic, tancament d'escoles i mesures similars— encara no s'havia normalitzat. De manera que lluny de fer que les idees de Navarro Llanos semblessin menys versemblants, la crisi va tenir l'efecte contrari.

Acabàvem de veure com es reunien bilions de dòlars en un moment en què les nostres elits van decidir declarar una crisi. Se'ns va dir que si es permetia que els bancs fessin fallida, s'ensorraria la resta de l'economia. Era una qüestió de supervivència col·lectiva, de manera que calia trobar els diners. En aquest període, van aparèixer algunes de les fantasies inherents al nostre sistema econòmic (Calen més diners? Imprimim-ne uns quants!). Uns anys abans, els governs havien adoptat un enfocament similar pel que fa a les finances públiques després dels atacs terroristes de l'11 de setembre. En molts països occidentals, quan es tractava de construir la seguretat —un estat de vigilància— a l'interior i fer la guerra a l'exterior, els pressupostos no semblaven mai cap problema.

El canvi climàtic no ha rebut mai tractament de crisi per part dels nostres dirigents, malgrat que comporta un risc de destrucció de vides molt més elevat que els bancs arruïnats o els edificis ensorrats. La reducció en les emissions de gasos d'efecte hivernacle que els científics ens diuen que cal fer per disminuir de debò el risc de catàstrofe es consideren només suggeriments amables, accions que es poden ajornar gairebé indefinidament. Sens dubte, el que fa que es declari una crisi és una expressió de poder i de prioritats, tant com els fets concrets. Però no hem de ser espectadors, davant de tot això: els polítics no són els únics que poden declarar una crisi. Els moviments populars de gent normal també en poden declarar una.

L'esclavitud no va ser cap crisi per a les elits britàniques americanes fins que l'abolicionisme no va fer que ho fos. La discriminació racial no va ser cap crisi fins que el moviment de drets civils no va fer que ho fos. La discriminació sexual no va ser cap crisi fins que el feminisme no va fer que ho fos. L'apartheid no va ser cap crisi fins que el moviment antiapartheid no va fer que ho fos.

De la mateixa manera, si prou de nosaltres deixem de desviar la mirada i decidim que el canvi climàtic és una crisi que mereix una resposta al nivell d'un Pla Marshall, llavors es convertirà en una crisi, i la classe política hi haurà de donar resposta, tant esmerçant-hi recursos com modificant les normes del lliure mercat que han demostrat ser tan flexibles quan els interessos de les elits corren perill. De tant en tant entreveiem aquest potencial quan una crisi situa momentàniament el canvi climàtic al centre del nostre pensament. «Els diners no importen en la gestió de l'ajuda. S'hi gastaran els diners que calguin», va declarar el primer ministre britànic, David Cameron —el senyor Austeritat en persona—, quan àmplies àrees del seu país van quedar negades arran de les històriques inundacions del febrer del 2014 i la gent estava irada perquè el seu govern no feia més per ajudar.

Quan escoltava com Navarro Llanos descrivia l'enfocament de Bolívia, vaig començar a entendre que el canvi climàtic —si es tractava com una autèntica emergència planetària similar

a aquelles inundacions— es podia convertir en una força impulsora per a la humanitat, ja que no només podríem estar més segurs davant d'un clima perillós, sinó que també ens podia deixar societats més segures i justes en molts altres aspectes. Els recursos necessaris per abandonar ràpidament els combustibles fòssils i preparar-nos per a les dificultats futures podrien arrencar de la pobresa amplis segments de població, a través del subministrament de serveis de què ara hi ha grans mancances, des d'aigua salubre fins a electricitat. Aquesta visió de futur va més enllà de simplement sobreviure o entomar el canvi climàtic, més enllà de «mitigar-lo» i «adaptar-s'hi», segons el trist llenguatge de les Nacions Unides. Es una visió en què col·lectivament utilitzem la crisi per fer un salt cap a un lloc que, amb franquesa, sembla millor que on som ara mateix.

Després d'aquella conversa, ja no em va fer més por submergir-me en la realitat científica de l'amenaça climàtica. Ja no vaig evitar més els articles i els estudis científics i em vaig llegir tot el que vaig trobar. També vaig deixar de traspasar el problema als ecologistes, vaig deixar de dir-me que era responsabilitat d'algú altre, feina d'algú altre. I conversant amb altres persones de l'emergent moviment a favor de la justícia climàtica, vaig començar a veure tota mena de camins a través dels quals el canvi climàtic es podia convertir en una força catalitzadora per a un canvi positiu, que podia ser el millor argument que els progressistes havien tingut mai per exigir la reconstrucció i reactivació de les economies locals; per rescatar les nostres democràcies de les corrosives influències corporatives; per impedir nous tractats de lliure comerç altament perjudicials i tornar a reformular els antics; per invertir en les moribundes infraestructures públiques com el transport públic i l'habitatge assequible; per recuperar la propietat de serveis bàsics com l'energia i l'aigua; per transformar el nostre malaltís sistema de producció agrària en un de molt més saludable; per obrir fronteres als emigrants que s'hagin traslladat per motius d'impacte climàtic; per respectar d'una vegada els drets dels indígenes sobre les seves terres. I tot això ajudaria a posar fi als escandalosos nivells de desigualtat que es donen a dins dels països i entre ells.

I vaig començar a copsar indicis —noves coalicions i renovades argumentacions— que insinuaven que, si aquestes connexions eren enteses més àmpliament, la urgència de la crisi climàtica podia formar la base d'un moviment popular poderós, un moviment que entrellaçaria tots aquests problemes aparentment desconnectats per elaborar un relat coherent sobre com s'havia de protegir la humanitat dels estralls tant d'un sistema econòmic despietadament injust com d'un sistema climàtic desestabilitzat. He escrit aquest llibre perquè vaig arribar a la conclusió que l'acció climàtica podia proporcionar un catalitzador així de singular.

EL XOC DE LA GENT

Però també el vaig escriure perquè el canvi climàtic pot ser un catalitzador per a un ventall de formes molt diferents i molt menys desitjables de transformació social, política i econòmica.

M'he passat els darrers quinze anys fent recerca sobre societats que patien xocs extrems, causats per grans fallides econòmiques, catàstrofes naturals, atacs terroristes i guerres. I he analitzat com canvien les societats en aquests períodes de profunda tensió; com aquests

esdeveniments canvien la percepció col·lectiva del que és possible, per millorar però en la majoria de casos per empitjorar. Tal com vaig argumentar en el meu últim llibre, *La doctrina del xoc*, en les darreres quatre dècades els interessos corporatius han explotat sistemàticament aquestes formes diverses de crisis per imposar polítiques que enriqueixen una reduïda elit, aixecant regulacions, retallant despesa social i forçant privatitzacions en l'àmbit públic a gran escala. També han estat l'excusa de les grans ofensives contra les llibertats civils i d'esfereïdores violacions dels drets humans.

Hi ha un munt d'indicis que apunten que el canvi climàtic no en serà cap excepció, i que, en comptes d'impulsar solucions amb probabilitats reals de prevenir un escalfament de conseqüències catastròfiques i protegir-nos de desastres inevitables, la crisi es tornarà a aprofitar per lliurar encara més recursos a l'1 per cent. Ja es veuen els estadis inicials d'aquest procés. Boscos comunals d'arreu del món es converteixen en plantacions forestals i reserves privatitzades perquè els propietaris n'obtinguin el que se'n diu «crèdits de carboni», un tripijoc molt lucratiu que analitzaré més endavant. Hi ha un auge del comerç de «futurs meteorològics», que permet que les empreses i els bancs especulin amb els canvis en el temps com si les catàstrofes mortíferes fossin un joc en una taula d'apostes a Las Vegas (entre el 2005 i el 2006 el mercat de derivats meteorològics es va multiplicar gairebé per cinc, de 9.700 milions a 45.200 milions de dòlars). Les companyies de reassegurances globals guanyen milers de milions de beneficis, en part venent nous tipus de plans de protecció a països en vies de desenvolupament que gairebé no han fet res per provocar la crisi climàtica però que tenen unes infraestructures profundament vulnerables als seus impactes.

I en un rampell de franquesa absoluta, Raytheon, el gegant de les armes, va explicar: «Probablement augmentaran les oportunitats de negoci quan canviïn els comportament i les necessitats del consumidor com a resposta al canvi climàtic». Aquestes oportunitats inclouen no solament més demanda dels serveis privatitzats de l'empresa per respondre a la catàstrofe, sinó també «demanda dels seus productes i serveis militars a mesura que augmenti l'interès per la seguretat com a conseqüència de les sequeres, les inundacions i els huracans provocats pel canvi climàtic». Caldrà recordar-ho quan sorgeixin dubtes sobre la urgència d'aquesta crisi: les milícies privades ja s'estan mobilitzant.

Les sequeres i les inundacions creen tota mena d'oportunitats de negoci, a més de la demanda creixent d'homes armats. Entre el 2008 i el 2010, com a mínim es van presentar 261 patents relacionades amb cultius de creixement «adaptat al clima», amb llavors suposadament capaces de resistir condicions meteorològiques extremes; d'aquestes patents, prop d'un 80 per cent les controlaven sis gegants de l'agroindústria, entre les quals Monsanto i Syngenta. L'huracà Sandy, d'altra banda, ha estat un regal del cel per als promotors immobiliaris de Nova Jersey, que han rebut milions de dòlars per alçar noves construccions en zones poc devastades, mentre que en canvi continua sent un malson per a aquells que viuen en habitatges públics molt afectats; i aquestes conseqüències són molt semblants a les que va deixar l'huracà Katrina a Nova Orleans.

No ens ha de sorprendre res de tot això. Trobar noves maneres de privatitzar el bé comú i treure profit de les catàstrofes és l'objectiu per al qual s'ha construït el nostre sistema actual;

deixat al seu propi arbitri, és incapaç de fer altra cosa. La doctrina del xoc, però, no és l'única manera com les societats reaccionen a les crisis. N'hem estat tots testimonis aquests últims anys quan la fallida financera que va començar a Wall Street el 2008 va tenir repercussions arreu del món. Una pujada brusca del preu dels aliments va contribuir a crear les condicions per a la Primavera Àrab. Les polítiques d'austeritat han inspirat moviments populars des de Grècia fins a Espanya, passant per Xile i els Estats Units o el Quebec. Molts de nosaltres ens sentim molt millor enfrontant-nos a aquells que amb tot el cinisme exploten les crisis per saquejar l'àmbit públic. I tot i així aquestes protestes també han demostrat que no n'hi ha prou de dir no. Si els moviments d'oposició han de servir per a alguna cosa més que per encendre's amb força i tot seguit apagar-se, els farà falta una visió de conjunt per copsar el que hauria de substituir el nostre sistema fallit, així com estratègies polítiques serioses per assolir els objectius.

Els progressistes ho sabien fer, això. Hi ha una abundant història popular d'assolir grans victòries per a la justícia social i econòmica enmig de crisis de gran abast. Això inclou, molt particularment, les polítiques del New Deal arran del crac de la borsa del 1929 i el naixement d'innombrables programes socials després de la Segona Guerra Mundial. Aquestes polítiques van ser tan populars entre els votants que per convertir-les en llei no va caldre la mena d'engany autoritari que vaig documentar a *La doctrina del xoc*. El més important era construir moviments populars potents capaços d'enfrontar-se a aquells que defensaven un statu quo fallit, i que exigissin repartir de manera molt més equitativa el pastís econòmic entre tothom. Alguns dels llegats d'aquests moments històrics excepcionals que han perdurat (tot i que assetjats) inclouen: cobertura mèdica pública a molts països, pensions per als jubilats, habitatge subvencionat i recursos públics per a la cultura.

Estic convençuda que el canvi climàtic representa una oportunitat històrica a una escala encara més gran. En el context del projecte de disminuir les emissions als nivells que recomanen molts científics, tornem a tenir l'oportunitat de proposar polítiques que millorin de manera radical moltes vides, que eliminin la distància entre rics i pobres, que creïn quantitats ingents de llocs de treball de qualitat i que donin un impuls a la democràcia des dels fonaments. En comptes de representar l'expressió suprema de la doctrina de xoc —un frenesí de noves apropiacions de recursos i de repressió—, el canvi climàtic pot ser un xoc de la gent, un cop des de baix. Pot dispersar el poder en mans de la majoria en comptes de consolidar-lo en mans de la minoria, i expandir radicalment el bé comú, en comptes de subhastar-lo a trossos. I on els experts del xoc de dretes exploten les emergències (tant reals com fabricades) amb l'objectiu d'imposar polítiques que ens facin encara més propensos a les crisis, el tipus de transformacions tractades en aquestes pàgines farien just el contrari: per començar anirien a l'arrel del perquè ens enfrontem a crisis consecutives, i ens deixarien un clima més habitable que aquell al qual ens dirigim i alhora una economia molt més justa que la que tenim ara.

Però abans que es pugui produir cap d'aquests canvis —abans que puguem creure que el canvi climàtic ens pot canviar a nosaltres— hem de deixar de mirar cap a un altre costat.

«Heu estat negociant durant tota la meua vida». Això és el que va dir l'estudiant universitària canadense Anjali Appadurai, mirant fixament els negociadors governamentals reunits a la conferència del clima de les Nacions Unides el 2011 a Durban, Sud-àfrica. No exagerava. Fa

més de dues dècades que els governs mundials parlen sobre la prevenció del canvi climàtic; van començar a negociar l'any que va néixer l'Anjali, una noia de vint-i-un anys. I malgrat tot, tal com va assenyalar en el seu memorable discurs a la sala de la convenció, pronunciat en nom de tots els joves reunits, «durant aquest temps, no heu sabut establir compromisos, no heu assolit objectius i heu incomplert promeses».

En realitat, l'organisme intergovernamental encarregat d'impedir nivells «perillosos» de canvi climàtic no només ha fracassat a l'hora d'aconseguir avenços en els vint anys i escaig de treball (i més de noranta reunions negociadores oficials des que es va adoptar l'acord), també ha supervisat un procés de recaigudes gairebé ininterrompudes. Els nostres governs han malgastat anys maquillant xifres i barallant-se sobre dates d'inici, provant constantment d'obtenir pròrrogues com fan els estudiants universitaris amb els treballs endarrerits de final de semestre.

Ara és innegable que tanta confusió i dilació han desembocat en un resultat fatídic. Algunes dades prèvies mostren que, el 2013, les emissions globals de diòxid de carboni eren un 61 per cent més altes que el 1990, quan van començar les negociacions per assolir un tractat sobre el clima. Tal com assenyala John Reilly, economista del MIT, «com més parlem de la necessitat de controlar les emissions, més creixen les emissions». De fet, l'únic que augmenta més de pressa que les emissions és la producció de paraules que prometen disminuir-les. Mentrestant, la cimera anual de l'ONU, que continua sent la gran esperança d'un avenç polític important en acció climàtica, comença a semblar menys un fòrum per a negociacions serioses i més una sessió de teràpia de grup molt costosa i d'alt contingut en carboni, un indret perquè els representants dels països més vulnerables del món esplaïn penes i fúries mentre representants de segona fila dels països que són els responsables principals de les seves tragèdies abaixen la mirada i fixen la vista a les sabates.

Aquesta ha estat l'atmosfera des del fracàs de la tan promocionada cimera del canvi climàtic de l'ONU del 2009 a Copenhaguen. L'últim vespre d'aquella reunió multitudinària, em trobava amb un grup d'activistes de la justícia climàtica entre els quals hi havia un dels defensors més destacats de la Gran Bretanya. Durant tota la cimera, aquest jove que havia estat la personificació de la seguretat i serenitat, i cada dia informava desenes de periodistes sobre el que s'havia esdevingut en cada ronda de negociacions i sobre que significaven en el món real els diversos objectius d'emissions. Malgrat les dificultats, el seu optimisme sobre les perspectives de la cimera no flaquejava mai. Un cop es va haver acabat tot, però, i es va arribar a un acord més que lamentable, aquell noi es va ensorrar davant nostre. Assegut en un restaurant italià excessivament il·luminat va començar a sanglotar sense control. «Estava convençut que Obama ho entenia», no parava de repetir.

He arribat a pensar que aquell vespre va ser com la majoria d'edat del moviment pel clima: va ser el moment de la plena constatació que ningú no vindria a salvar-nos. La psicoanalista britànica i especialista en clima Sally Weintrobe ho descriu com el «llegat fonamental» de la cimera, la constatació profunda i dolorosa que els nostres «dirigents no ens cuiden [...] No ens atenen pel que fa a la nostra pròpia supervivència». Tant se val les vegades que ens hagin decebut els fracassos dels nostres polítics; aquesta constatació encara ens impacta. És ben

cert que estem sols i que tota font creïble d'esperança en aquesta crisi haurà de sorgir des de baix.

A Copenhaguen, els màxims governs contaminadors —entre els quals els Estats Units i la Xina— van signar un acord no vinculant per comprometre's a evitar que les temperatures augmentessin més de 2 graus Celsius per sobre del que estaven abans que comencéssim a fer funcionar les nostres economies amb carbó. Aquest conegut objectiu, que suposadament representa el límit «segur» de canvi climàtic, ha estat sempre una elecció altament política, que té més a veure amb la minimització del trastorn econòmic que no pas amb la protecció del màxim nombre de persones. Quan l'objectiu dels dos graus es va fer oficial a Copenhaguen, hi va haver apassionades objeccions de molts delegats, que asseguraven que aquest llinard equivalia a una «sentència de mort» per a alguns estats insulars baixos, així com per a grans zones de l'Àfrica subsahariana. De fet és un objectiu molt arriscat per a tots nosaltres. Fins ara, les temperatures han augmentat només 0'8 graus Celsius i ja estem experimentant un munt de conseqüències alarmants, com ara que l'estiu del 2012 es fongués el casquet glacial de Groenlàndia —un fet sense precedents— i que es produeixi una acidificació dels oceans molt més ràpida del que s'esperava. Si es permet que les temperatures augmentin més del doble d'aquest valor, sens dubte hi haurà conseqüències perilloses.

Però el problema més important —i la raó que Copenhaguen causés tanta desesperació— és que com els governs no van acordar blindar objectius, gairebé són lliures d'ignorar les seves responsabilitats. Que és justament el que està passant. De fet, les emissions estan augmentant tan ràpidament que a menys que hi hagi canvis radicals de la nostra estructura econòmica, dos graus ara semblen un somni utòpic. I no són només els ecologistes els qui donen la veu d'alarma. El Banc Mundial també va advertir quan va fer públic el seu informe que «ens dirigim a un món 4°C més càlid [cap al final del segle] caracteritzat per onades extremes de calor. reserves d'elements minvants, pèrdua d'ecosistemes i de biodiversitat i un augment del nivell del mar que fa perillar la vida». I l'informe advertia que «tampoc no hi ha cap certesa que sigui possible una adaptació a un món 4°C més càlid». Kevin Anderson, antic director (ara director adjunt) del Tyndall Centre for Climate Change Research, institució que s'ha posicionat ràpidament com una de les capdavanteres al Regne Unit en recerca sobre el canvi climàtic, encara és més rotund; assegura que 4 graus Celsius d'escalfament és «incompatible amb cap descripció raonable d'una comunitat global organitzada, equitativa i civilitzada».

No sabem del cert com seria un món 4 graus Celsius més càlid, però segurament fins i tot el millor dels escenaris possible és desastrós. Quatre graus d'escalfament podrien fer augmentar els nivells globals del mar un metre o potser fins i tot dos metres cap al 2100 (i asseguraria com a mínim uns quants metres més els propers segles). Alguns estats insulars, com les Maldives i Tuvalu, quedarien negats, i també s'inundarien moltes zones costaneres, des de l'Equador i el Brasil fins als Països Baixos i bona part de Califòrnia i el nord-est dels Estats Units, així com immenses franges del sud i el sud-est de l'Àsia. Entre les grans ciutats que correrien perill hi hauria Boston, Nova York, l'àrea metropolitana de Los Angeles, Vancouver, Londres, Bombai, Hong Kong i Xangai.

Al mateix temps, abrusadores onades de calor capaces de matar desenes de milers de persones, fins i tot en països rics, es convertirien en esdeveniments estiuencs absolutament comuns a tots els continents, llevat de l'Antàrtida. La calor també causaria una disminució dràstica del rendiment en cultius bàsics arreu del planeta (és possible que el blat de l'Índia i el blat de moro dels Estats Units caiguessin fins a un 60 per cent), això en una època en què la demanda s'incrementarà tant per un augment de la població com per un augment de la demanda de carn. I com que els cultius s'hauran d'enfrontar no només a l'estrès tèrmic sinó també a esdeveniments extrems com sequeres de gran abast, inundacions o episodis de plagues, les pèrdues podrien arribar fàcilment a ser més severes del que han predit els models. Quan a tot plegat s'hi afegixen huracans devastadors, incendis arrasadors, caiguda de la indústria pesquera, problemes generalitzats d'abastiment d'aigua, extincions i malalties d'abast mundial, es fa realment difícil imaginar que es pugui mantenir una societat pacífica ordenada (és a dir, allà on ja ho fos d'entrada).

I cal tenir present que aquests són els panorames optimistes en què l'escalfament s'estabilitza més o menys als 4 graus Celsius i no desencadena punts crítics més enllà dels quals es produiria un escalfament descontrolat. Basant-nos en les últimes modelitzacions, cal suposar que 4 graus podrien comportar un nombre indeterminat de processos de retroalimentació extremament perillosos: un Àrtic que habitualment no té gel al setembre, per exemple, o, segons un estudi recent, una vegetació global massa saturada per actuar com a «embornal» fiable, ja que provocaria encara més emissions de carboni en comptes d'emmagatzemar-lo. Un cop es produeix aquest panorama, tot esperança de predir-ne les conseqüències se'n va gairebé en orris. I aquest procés podria començar abans del que ha predit ningú. El maig del 2014, científics de la NASA i la Universitat de Califòrnia, Irvine van revelar que ara «sembla imparabile» el desglaç en una zona de l'Antàrtida occidental de la superfície de França, més o menys. Això probablement augura la pitjor de les fatalitats per a tot el casquet glacial de l'Antàrtida occidental, que, segons l'autor principal de l'estudi, Eric Rignot, «s'acompanya d'un augment del nivell del mar d'entre tres i cinc metres. Un fet així desplaçarà milions de persones arreu del món». La desintegració, però, es podria produir al llarg de segles, i encara som a temps de reduir les emissions per alentir el procés i evitar el pitjor.

Molt més esfereïdora és l'opinió de molts analistes segons la qual, amb la trajectòria actual d'emissions, ens dirigim a un escalfament de fins i tot més de 4 graus. El 2011, l'habitualment seriosa Agència Internacional de l'Energia (AIE) va publicar informe en què pronosticava que anem pel camí d'arribar als 6 graus Celsius d'escalfament. I tal com va assenyalar el principal economista de l'AIE: «Tothom, fins i tot els alumnes de les escoles, sap que això tindrà conseqüències catastròfiques per a tots nosaltres». (Les proves indiquen que 6 graus d'escalfament probablement posarien en marxa uns quants punts d'inflexió greus, i no només lents, com el desglaç del casquet glacial de l'Antàrtida occidental que mencionàvem més amunt, sinó segurament alguns de més bruscos, com ara enormes emissions de metà del permafrost de l'Àrtic). El gegant de la comptabilitat PricewaterhouseCoopers també ha publicat un informe en què alerta les empreses que ens dirigim a «4°C, o fins i tot 6°C» d'escalfament.

Aquestes prediccions són com si saltessin totes les alarmes de casa al mateix temps. I seguidament saltessin també totes les alarmes del carrer, una rere l'altra. Signifiquen, ras i curt,

que el canvi climàtic ha esdevingut una crisi existencial per a l'espècie humana. L'únic precedent històric d'una crisi d'aquesta magnitud i abast va ser el temor experimentat durant la Guerra Freda de dirigir-nos a un holocaust nuclear, que hauria convertit bona part del planeta en inhabitable. Però es tractava (i encara ho és) d'una amenaça; una possibilitat llunyana, si la geopolítica s'acabava descontrolant. La immensa majoria de científics nuclears no ens han dit mai que amb una certesa gairebé absoluta posaríem la civilització en perill si continuàvem enfocant el nostre dia a dia com sempre, si continuàvem fent exactament el que ja estem fent, que és justament el que els científics climàtics ens han dit durant anys.

Tal com va explicar el 2010 el climatòleg de l'Ohio State University Lonnie G. Thompson, especialista de renom mundial en desglaç, «els climatòlegs, com altres científics, tendim a ser un grup impertorbable. No tenim tendència a sermons histriònics per anunciar que el cel ens cau al damunt. La majoria ens sentim més còmodes al laboratori o fent treball de camp per recollir dades que no pas concedint entrevistes a periodistes o parlant davant de comissions del Congrés. Per què, doncs, els climatòlegs donem la nostra opinió sobre els perills de l'escalfament global? La resposta és que ara gairebé tots estem convençuts que l'escalfament global representa un perill clar i actual per a la civilització».

No pot ser més clar. I tot i així, en comptes de reaccionar alarmats i fer tots els possibles per canviar el curs dels esdeveniments, bona part de la humanitat, de manera força conscient, continua pel mateix camí. Però, com els passatges del vol 3935, ajudats per un motor més potent i contaminant.

Què ens passa?

«Ante el cambio climático hay que reorganizar la economía como se hizo ante el fascismo». Entrevista de Berna González Harbour a Naomi Klein, al diari *El País*, 18 de febrer de 2021.

Naomi Klein recupera una frase de Margaret Thatcher para ilustrar justo lo contrario de lo que necesitamos ante la emergencia climática que nos amenaza. «¿Qué es la sociedad?», preguntó la premier británica en 1987 para justificar su ataque a los servicios sociales: «¡Eso no existe! ¡Hay individuos y hay familias!».

Y ahí, en esa filosofía de la soledad y el individuo que se impuso frente al concepto social, están nuestros males. El polo opuesto es lo que propugna *En llamas* (Paidós), el nuevo libro de la periodista canadiense que ha dado revolcones intelectuales importantes a la forma de vida de Occidente en *No logo*, *La doctrina del shock* o *Esto lo cambia todo*. Estos días, desde la provincia de British Columbia, en Canadá, charla por videoconferencia sobre su última obra, que defiende el movimiento social como forma de evitar la angustia individual ante el desastre que vivimos y, sobre todo, la responsabilidad de los Gobiernos para impedir que pasemos del desastre a la catástrofe. *En llamas*, que toma el título de una de las grandes frases que Greta Thunberg espetó a la élite mundial en Davos («actúa como si tu casa estuviera en llamas, porque lo está») enhebra artículos publicados por Klein en la última década para elevar el foco e iluminar los cambios en concienciación ante el cambio climático que se han producido en estos diez años. De ser una causa que pasaba a segundo plano en cuanto había otras emergencias —como la crisis de 2008— ha pasado a convertirse en parte de la solución ante la nueva recesión gracias al *Green New Deal*, una propuesta global que ha logrado entrar en la agenda en Estados Unidos y Europa y que Klein defiende enardecidamente. *En llamas* es, sobre todo, un libro tan rápido de leer como urgente y concreto en propuestas de calado.

Pregunta. Su libro repasa la figura visionaria de Franklin D. Roosevelt al impulsar el New Deal, que logró imponer frente a todas las resistencias y a las acusaciones de socialista. ¿Necesitamos un Roosevelt del *Green New Deal*? ¿Quién puede ser?

Respuesta. No va a ser una sola figura. Cada país necesita encontrar una forma de transformarse para hacer todo lo que haga falta ante una amenaza existencial. Los líderes emergen en momentos de crisis así. Roosevelt no era visto como un político radical cuando llegó a la presidencia, había sido gobernador de Nueva York, era una figura del *establishment*, pero llegar al poder en medio de la Gran Depresión y recibir la presión de la gente le transformó. Lo vemos ahora con Joe Biden. También es un político del *establishment*, estaba a la derecha de Obama en su Administración, y lo que ya estamos viendo en su primer mes no tiene nada que ver con lo que vimos en los años de Obama: Biden se ha vuelto más decisivo, de pensamiento mucho más hondo y asume que hay que hacer y gastar lo que sea necesario. Los momentos construyen los liderazgos. No se trata tanto de personalidades, sino de las

dinámicas que provocan una transformación de dirigentes. Creo en las condiciones políticas que producen líderes.

P. Trump se ha ido. ¿Podemos tener esperanza en la lucha contra el cambio climático?

R. Decir «esperanza» es una exageración. Hay un alivio porque al menos mantenemos las conversaciones correctas con los argumentos necesarios. Ya no estamos hablando de si existe o no el cambio climático, sino sobre cómo nos transformamos conforme a criterios de ciencia y justicia. Esto es lo correcto y es un alivio. Pero solo me sentiré esperanzada cuando las emisiones empiecen a descender. Greta Thunberg tiene razón cuando denuncia la palabrería de los políticos, que pueden decir las cosas correctas durante décadas pero, hasta que las emisiones no desciendan en un 8% o 10% al año, no importará. Por eso hay que combinar la esperanza y la acción.

P. Su libro pone en valor la movilización mundial que encabezó Greta Thunberg. ¿No teme que el virus haya quitado el foco de esa lucha?

R. Siempre he temido esto porque lo hemos visto antes. Cuando el foco se pone en el cambio climático, llega otra crisis y todo el mundo lo olvida. En España ocurrió: antes de la crisis financiera global de 2008 estaba muy centrada en el cambio climático. Cuando la crisis golpeó y la austeridad brutal se impuso, hubo una sensación de que ya no podía permitírselo. Porque el tipo de políticas que se llevaban a cabo entonces en España y en otros países no estaban en el marco de un *Green New Deal*. Eran leyes sobre el comercio de derechos de emisión o inversiones en energías renovables que no protegían a los consumidores suficientemente para evitar que subiera el coste. Al llegar la crisis económica se extendió esa sensación de: «Vale, el clima es algo de lo que preocuparse cuando no tienes que preocuparte de poner comida sobre la mesa». Pero ahora es diferente. El *Green New Deal* es un plan de empleo, un plan de estímulo económico, y es más relevante aún cuando hay una crisis como la ocasionada por la covid. Cada país necesita ahora diseñar su camino para salir de la crisis y ese camino puede ser de recuperación verde. No estamos cometiendo los mismos errores que cometimos en 2009 y 2010. Además, estamos aprendiendo de los fallos. En Francia, por ejemplo, Macron colocó el coste de la lucha contra el cambio climático en la clase trabajadora con su impuesto al diésel. Eso subió el coste de vida y generó una reacción, los chalecos amarillos. No puedes pedir a los trabajadores que soporten la carga mientras dejas a los más ricos seguir con su ritmo de consumo como si no pasara nada. Es una injusticia climática.

P. ¿Analiza la pandemia como resultado del cambio climático?

R. La crisis climática es parte de una crisis ecológica más amplia, de un patrón más grande de cómo estamos explotando la naturaleza para nuestros propósitos más rápido de lo que los ciclos de regeneración pueden soportar. Las enfermedades que saltan de los animales a humanos están muy a menudo vinculadas a la presión sobre el mundo vegetal y los hábitats. Y hay que ver la covid en el contexto de esa crisis ecológica que refleja nuestra relación insostenible con el mundo natural. Asumimos que podemos expandirnos más y más y más sin afrontar las consecuencias. Nuestra forma de vida está devaluando el mundo natural. El cambio climático es parte de ello y la pandemia también.

P. ¿Somos los individuos responsables, o son los Gobiernos?

R. Hay mucho que podemos hacer como individuos para reducir nuestras emisiones. Esta videoconferencia es un buen modelo para lanzar libros en el futuro, espero que a mis editores no les importe (ríe). Volar solo por razones esenciales, no consumir carne, usar coches eléctricos, paneles solares en el tejado... yo hago muchas de estas cosas. Pero debemos ser claros: no es la solución. Así establecemos modelos de una forma de vida distinta, y es importante tenerlos. Pero no vamos a reducir las emisiones a la velocidad que necesitamos, que es un 8% o 10% cada año, sin una estrategia internacional y en cada país. Necesitamos leyes, leyes aplicables. Una de las cosas que hemos visto con la covid es cómo un Gobierno debe abordar una emergencia verdadera: no sugieres a la gente que se quede en casa sino que se lo ordenas: debes quedarte en casa. E impones sanciones. Y además te aseguras de cuidar las vidas. Hay mucho que aprender de las mejores respuestas a la covid: hay leyes que imponer, pero también justicia para asegurarte de que la gente reciba su salario, que tenga suficiente dinero, alimentos, garantizar lo esencial, que los pequeños negocios no quiebren... Y luego están las protestas, claro. Cuando impones acción sin justicia, la gente está tan estresada que se rebela. Lo hemos visto con los confinamientos. Si la gente se siente desesperada empieza a pensar en conspiraciones. Y de eso va el *Green New Deal*: necesitamos acción, pero nos aseguraremos de que la gente tenga empleo, de que sus salarios alcancen un mínimo, de que nadie quede atrás y las comunidades más descuidadas consigan un beneficio de esta transición. Cuando asumes ese espíritu, entonces puedes moverte rápido. Lo hemos visto con la covid en los países que han actuado bien, como Nueva Zelanda.

P. Siguiendo con esa responsabilidad individual, ¿no hay riesgo de sentirnos responsables de demasiadas cosas, un riesgo de angustia? Greta Thunberg lo vivió y también muchos otros jóvenes.

R. Por eso necesitamos movimientos y no solo acción individual, y Gobiernos que presenten claramente un plan ante la población y digan: «Esto no solo depende de vosotros, de que seáis perfectos; esto es lo que vamos a hacer como sociedad para cambiar, y os vamos a dar estos apoyos». La angustia se produce por la disonancia entre la comprensión de la crisis y la observación de que todo sigue igual alrededor. Le pasó a Greta Thunberg. Ver que no había correspondencia entre lo que aprendía de la ciencia y lo que todo el mundo estaba haciendo (que era nada). Mucha gente joven con la que he hablado cree que el mejor antídoto contra la desesperanza que sienten es la organización de movimientos. Por eso la pandemia ha sido tan dura, especialmente para los jóvenes. No han podido reunirse más allá de por videoconferencia o en las redes sociales. Y las redes tienen su propia forma de presionar, de generar ansiedad. Así que espero que pronto podamos volver a reunirnos y que la gente sienta que no está sola en esto. Librarnos de esta sensación de aislamiento.

P. Al mismo tiempo que las manifestaciones han desaparecido, el asunto parece haber tomado más relieve entre los políticos.

R. Lo estamos viendo en Estados Unidos, donde gracias a esa presión los jóvenes se organizaron y han tenido un gran papel en la elección de Biden. Hay distintos modos de

movilizarse y presionar más allá de las manifestaciones. Por otro lado, esto es una crisis global y en India, por ejemplo, se están viviendo las movilizaciones más importantes de la historia del país. Los granjeros, impulsados por jóvenes, están protestando por la tierra, en manos de Monsanto. El mundo es grande y puede que no estemos en la calle en España o Canadá, pero en otros lugares están en la calle. Y nosotros también volveremos.

P. Hay quien cree que el *Green New Deal* no es compatible con el capitalismo.

R. El *Green New Deal* es un plan para una economía muy muy activa, la única analogía en la historia del capitalismo que podemos señalar es la forma en que se organizaron las economías en la Segunda Guerra Mundial para derrotar al fascismo, el modo en que Roosevelt reorientó por completo la economía. Se crearon agencias y programas para transformarla. Y mientras tanto le acusaron de socialista. Hay un conflicto fundamental entre las lógicas del capitalismo que equiparan una economía saludable con el crecimiento, por un lado, y el hecho de que el mundo esté en crisis, por otro. El clima es una de esas crisis, la pandemia también y por ello tenemos que aprender lecciones de la covid. A la hora de construir una economía esencial: ¿qué necesita la gente para tener una buena vida? Hay que empezar por ahí, y no por el consumo como punto central —sin importar lo que contamina— simplemente porque es bueno para el crecimiento económico. Esa es la brecha fundamental entre el capitalismo y cualquier tipo de acción seria contra el cambio climático. Si te tomas en serio el recorte de las emisiones entre 8% y 10% al año, si queremos un futuro habitable, no podemos perseguir el crecimiento como lema principal de la economía. Hay que ser claro con eso. Porque puedes tener algo parecido al *Green New Deal* y crear un montón de trabajos, placas solares, energía eólica... y fallar en la reducción de emisiones porque no has querido afrontar el exceso de consumo.

P. ¿Por qué los negacionistas tienen tanta fuerza?

R. El movimiento conservador en EE UU está negando básicamente todo: los resultados de las elecciones, la covid, las mascarillas... Y para los que formamos parte del movimiento contra el cambio climático no es una sorpresa, porque lo niegan también. Una vez que niegas las leyes de la física, la química, la ciencia y la evidencia científica abrumadora de los gases que calientan el planeta, lo puedes negar todo. El negacionismo del cambio climático fue el ensayo de todos los negacionismos que han venido después. Y eso tiene mucho que ver con lo que está pasando con la información. Ahora recibimos las noticias en plataformas privadas que nos la ofrecen conforme a criterios de minería de datos y no guiadas por éticas de responsabilidad del periodismo o los valores que solían gobernar nuestra información, aunque fuera de forma imperfecta.

P. Usted critica a Hollywood y el género distópico que ha llenado las pantallas de películas de apocalipsis social y ecológico porque, asegura, no ayudan a la causa.

R. Desde los textos sagrados hemos incorporado a nuestra imaginación una narrativa apocalíptica sobre el fin del mundo. En el Antiguo Testamento o en el Nuevo encontramos grandes inundaciones, huidas de masas en las que un pequeño grupo es salvado y la mayoría de pecadores muere. Y creo que esa narrativa bíblica ha sido reactivada por Hollywood en las películas de desastres. Esta visión del futuro se ha vuelto tan ritual y se ha contado tantas

veces que, si se convierte en la única versión del futuro que ves en pantalla o en tu iglesia, empieza a ser una profecía. Con la covid la gente ha sentido a los otros como si estuviera en *The walking dead*, esas son nuestras referencias. A mí me encanta ver una buena película apocalíptica, como a todo el mundo, pero creo que también necesitamos películas que muestren una visión del futuro en el que podamos decidir cambiar, decidir ser distintos, otro tipo de humanos. Unirnos en lugar de separarnos.

P. ¿Cree que podremos contar con China, que recientemente se ha comprometido con el cambio climático?

R. China está en un tira y afloja en muchas direcciones en el tema climático. Hay mucho descontento, aunque sea difícil protestar, por la calidad del aire, hay muchas fuerzas que empujan hacia las energías renovables y el país ha avanzado hacia ello a escala masiva, pero también se aferra al carbón en una escala masiva, como todo en China. Lo que podemos hacer desde Europa o Norteamérica es movernos. Cuando Norteamérica, Australia y Europa no reconocemos nuestra responsabilidad histórica, los Gobiernos de China, Brasil e India lo usan como excusa: «¿por qué nosotros vamos a hacerlo, con toda la pobreza que tenemos, si los ricos no lo hacen?». Si actuamos y logramos el *Green New Deal*, esto ayudará a esas fuerzas en el sur global para que sus Gobiernos hagan más y más de prisa.

P. Usted denuncia la cuestión climática como la mayor Injusticia intergeneracional. ¿Es cuestión de generaciones o de clases sociales?

R. Hay una justicia intergeneracional que se sobrepone a la injusticia de clases. No todos los jóvenes serán igual de vulnerables, pero todos los jóvenes serán vulnerables, todos, incluso los ricos. El cambio climático no afecta a todos por igual. Si tienes dinero tendrás mejores oportunidades de seguridad, de defenderte de tormentas, de respirar un aire mejor.

P. ¿Estamos a tiempo de evitar el desastre?

R. Si abordamos una verdadera acción transformadora total y no parcial tendremos una oportunidad de evitar un cambio climático catastrófico. Pero ya no podemos evitar los desastres, ya los estamos viviendo.

David Bueno, «Mecanismes cerebrals que alimenten el negacionisme», al diari Ara, 13 de novembre de 2020.

La pandèmia de covid-19 ens està deixant imatges impensables fa tot just un any: UCIs saturades, sistemes sanitaris col·lapsats, increment de les defuncions, persones amb seqüeles físiques duradores i restriccions molt importants per controlar els contagis. Paral·lelament, també ens hem acostumat a veure negacionistes que desmenteixen, sovint amb vehemència, l'existència del virus o l'efectivitat de dur mascareta; persones que creuen fermament que el SARS-CoV-2, el virus responsable de la covid-19, és fruit d'una conspiració, o que la vacuna s'utilitzarà per exercir una mena de control sobre les nostres vides. No cal, però, arribar a aquests extrems. Només cal que comptem quantes persones trobem al carrer que no duen la mascareta ben posada, que no els cobreix completament el nas i la boca, malgrat haver-se'n comprovat l'eficàcia per disminuir els contagis.

Una enquesta feta a quasi 10.000 nord-americans indica que més d'una tercera part pensen que hi ha una dosi de veritat en les teories de la conspiració sobre l'origen del covid-19. La pandèmia actual ha generat moltes falses creences com aquesta, que es mantenen en sectors amplis de la població tot i que hagin estat desmentides en treballs científics. ¿Hi ha algun fonament neurològic que expliqui aquesta tendència a adherir-nos a les falses creences?

Cultura i escorça prefrontal

Un parell de treballs publicats per investigadors nord-americans i anglesos al *Journal of the American Medical Association* i al *British Medical Journal* respectivament contribueixen a entendre el motiu d'aquesta aparent paradoxa. Segons indiquen, la clau es pot trobar en la manca de cultura científica combinada amb la poca eficiència d'ús de l'escorça prefrontal del cervell, que és on es generen i es gestionen les anomenades funcions executives. Això dificulta que valorem i contrastem de manera suficientment reflexiva les informacions sovint contradictòries i complexes que ens arriben. I, en aquestes condicions, les falses creences, pel fet de no ser reflexives, s'adopten i es mantenen amb més facilitat.

El punt de partida el trobem en enquestes com l'esmentada, segons la qual el 48% dels nord-americans adults que no tenen estudis postobligatoris estan abonats a la teoria de la conspiració pel que fa a l'origen del SARS-CoV-2. En canvi, només el 15% dels que tenen estudis postobligatoris hi creuen. Un dels elements clau per disminuir la incidència de les falses creences, com les negacionistes i les de la conspiració, és, per tant, incrementar el nivell de cultura científica i general de la població mitjançant el sistema educatiu i també, per exemple, amb projectes i actuacions de divulgació.

Pel que fa al segon element identificat, l'escorça prefrontal és on resideixen les xarxes neuronals implicades en les funcions executives, que inclouen, entre d'altres, la capacitat de planificar, de reflexionar sobre els plans que fem i les informacions que rebem, de prendre

decisions basades en aquestes reflexions i de gestionar les emocions per assolir les fites que ens marquem. Se sap, per treballs previs, que un sistema educatiu que permeti aprofundir en el mètode científic i en els raonaments filosòfics contribueix a enfortir aquestes xarxes neuronals, la qual cosa n'incrementa l'eficiència d'ús. D'altra banda, es coneixen patologies cerebrals en què aquestes connexions es troben malmeses, com en la demència frontotemporal i la síndrome de Capgras, en què una de les conseqüències mentals més visibles és precisament la generació de tota mena de falses creences en les persones afectades.

A partir d'aquestes dades en conjunt, i tenint en compte que el fet de tenir falses creences no és cap patologia sinó que es troba dins la variabilitat normal de qualsevol població humana, els autors d'aquests treballs conclouen que una eficiència relativament baixa en l'ús de les funcions executives afavoreix les falses creences en qüestions que ja s'han demostrat científicament. També conclouen que aquest fet, a més, es veu incrementat per la manca de cultura científica, atès que moltes persones no disposen d'una base teòrica sobre la qual sustentar les informacions sovint complexes que es reben a mesura que es coneixen més elements de la naturalesa i el comportament d'aquest virus i de com combatre'l.

El nucli d'una democràcia sana

Un dels elements que caracteritzen la ciència és, precisament, el seu avenç constant, que aporta noves dades que cal anar integrant a les que ja es tenien, la qual cosa implica haver de modificar els preconceptes que puguin ser erronis. Però, per fer-ho, cal tenir una base de coneixement consolidada i una capacitat de raonament i de reflexivitat, és a dir, de control de les funcions executives prou eficient. Com acaba dient l'autor d'un d'aquests treballs, Bruce C. Miller, de la Universitat de Califòrnia, «desenvolupar aquests circuits prefrontals per enfortir els processos de raonament ha de ser part crucial de l'educació, i, juntament amb la cultura científica, constitueix el nucli d'una democràcia sana».

Sergio C. Fanjul, «¿Por qué seducen las teorías de la conspiración?», al diari *El País*, 19 de juliol de 2020.

El coronavirus fue creado en un laboratorio y se extiende a través de las crecientes redes de 5G. Detrás de esta pandemia se encuentran personajes poderosos, como el empresario Bill Gates o el financiero George Soros. La vacuna que se investiga no es más que una tapadera para inocularnos un chip con el fin de vigilarnos a escala planetaria. En definitiva, se trata de un decidido movimiento por parte de élites ocultas para tomar el control de la Humanidad.

Son el tipo de historias que hemos oído prolijamente durante esta crisis de la covid-19, sobre todo en redes sociales, también difundidas, con gran escándalo, por *celebrities* como Miguel Bosé o Enrique Bunbury. Historias chispeantes, llenas de enigmas, complots y luchas entre grandes poderes. Pero historias sin ninguna base en la evidencia, más allá de causalidades y carambolas. «Las teorías de la conspiración (TdC) son una serie de creencias que tratan de contradecir el discurso aceptado sobre un tema», explica Estrella Gualda, catedrática de Sociología de la Universidad de Huelva y directora del grupo Estudios Sociales e Intervención Social, que investiga sobre este particular.

Las TdC existen desde los albores de los tiempos: Homero ya relata complots de los dioses contra los mortales, en la Edad Media tenían que ver con brujas, demonios, herejes o judíos. En nuestros tiempos encuentran terreno abonado: la posmodernidad se caracteriza por la desconfianza en los discursos oficiales, mientras que la hiperconexión permite que estas creencias se difundan como el fuego en la hierba seca. «Las crisis económicas han traído desconfianza en los gobernantes, las creencias religiosas están en declive, y el ser humano tiende a creer en algo», apunta Gualda, «se produce un proceso de sustitución de creencias». Las TdC se solapan con las pseudociencias y las *fake news*.

Imaginarse el mundo a la manera de un conspiranoico radical da como resultado una cosmovisión delirante: el ser humano no pisó la Luna, la Tierra es plana, los grandes poderes ocultos (¿reptilianos?, ¿*illuminati*?) nos mantienen narcotizados mediante los *chemtrails* (los rastros de los aviones en el cielo). En algún lugar apartado Elvis Presley sigue vivo, mientras que Angela Merkel esconde un secreto: es hija de Adolf Hitler. Los creyentes en las TdC son bastante proclives a comulgar con varias de ellas, entre las que se establecen conexiones para lograr una comprensión global y alucinada de los hechos.

Tan variado zoológico de TdC tiene algunas características comunes: «Todas tratan de poner en duda la verdad imperante y crear confusión ofreciendo alternativas, construyendo una nueva verdad», explica Marc Amorós, autor de *Fake news, la verdad de las noticias falsas* (Plataforma actual). Además, tienen el poder de la *gran revelación*: «Nos dan grandes soluciones a problemas muy complejos», dice Amorós, «nuestro cerebro tiende a llenar el vacío de relato». Que algunas ficciones colectivas, como la nación o el dinero, o algunas mentiras, como los Reyes Magos, ayuden al ser humano a lidiar con la realidad tiene que ver con esto.

Amorós señala que las *fake news* son un vehículo perfecto para estas creencias: la gran mayoría de los terraplanistas se adhirieron a la causa por esta vía. YouTube es un importante vector de transmisión. «El algoritmo nos lleva a caer en *el agujero del conejo*: cuando vemos un vídeo, la plataforma nos ofrece nuevos vídeos cada vez más radicales, para mantenernos más tiempo conectados», dice Amorós. Plataformas como Facebook, WhatsApp o Twitter han comenzado a luchar contra las informaciones falsas, en medio de una fuerte controversia en torno a la libertad de expresión, y sin muchas garantías de éxito.

Un cuento fantástico

Las TdC pueden ser un refugio para personas que se ven abrumadas por la realidad, que sienten que no tienen ningún control ni ninguna influencia: los hilos son manejados por otros. «Es un mundo simple, de buenos y malos, con explicaciones sencillas, aunque enrevesadas», explica el periodista Javier Cavanilles, miembro de la ARP-Sociedad para el Avance del Pensamiento Crítico. Tienen el atractivo de un cuento fantástico o de una novela de ciencia ficción. Los convencidos, además, se sienten especiales al estar en posesión de una verdad para la que los demás son miopes. «Teoría oficial hay una, pero, para cada caso, puede haber infinitas TdC», añade Cavanilles, «lo curioso es que los que las difunden compiten entre ellos y, a veces, se acusan entre sí de *conspiranoicos* y desinformadores».

Las TdC son, pues, también un mercado, un negocio. A cualquier acontecimiento se le asocia una TdC. Se sacan libros, se venden periódicos, se ruedan documentales, series y películas. «Todo se llena de una u otra teoría, como una mercancía que inunda nuestra atmósfera», opina el escritor y filósofo Alejandro M. Gallo, cuyo próximo libro sobre este tema será publicado por Reino de Cordelia. Entre las falacias lógicas que las hacen funcionar, según enumera, está el sesgo de la confirmación, consistente en construir una creencia y posteriormente buscar los datos que la corroboren, el sesgo de la atribución («¿cómo un don nadie como Lee Harvey Oswald pudo matar a Kennedy?»), la inversión de la carga de la prueba (quien afirma algo ha de probarlo y no a la inversa) o el *argumento ad hominem*, la personalización del ataque, algo tan común en política, entre otros.

¿Cuánto puede durar una conspiración de este tipo sin que sea descubierta? El físico David Grimes, de la Universidad de Oxford, ha desarrollado un método matemático para responder a esta pregunta. Las variables son el número de conspiradores, el tiempo transcurrido y la probabilidad intrínseca de que un complot fracase. Encontró que, de ser ciertas, TdC como el fraude lunar, los antivacunas o el negacionismo climático ya habrían sido probadas. Alguien las desvelaría. Siempre *hay una garganta profunda*.

Peligros conspiranoicos

En algunos casos las TdC pueden ser anecdóticas e incluso divertidas, y acaban siendo «basura ciberespacial», en palabras de Gallo. En otros casos, muy peligrosas. Por ejemplo, el

pujante movimiento de los antivacunas puede generar graves crisis sanitarias relacionadas con enfermedades que ya estaban bajo control. La Organización Mundial de la Salud (OMS) citó en 2019 la «reluctancia a la vacunación» como uno de los grandes peligros para la salud. Las vacunas evitan hasta tres millones de muertes al año, al tiempo que el sarampión ha aumentado en un 30% por causa de estas actitudes.

En otros casos, las TdC pueden contaminar el panorama político y hasta causar catástrofes como la matanza de Utoya (perdieron la vida 77 personas) o el atentado de Timothy McVeigh en Oklahoma (168 muertos). «Toda dictadura construye su propia teoría de la conspiración, a la que va unida un chivo expiatorio», señala Gallo. Hitler y los judíos, Franco y los judeo-masónicos-bolcheviques, Stalin y los trotskistas o enemigos del pueblo. Para evitar la proliferación de TdC Gallo sugiere el principio de la Interpol contra las estafas: «Estate atento, sé escéptico y mantente a salvo».

Mark Fisher, «Es más fácil imaginarse el fin del mundo que el fin del capitalismo», a *Realismo capitalista. ¿No hay alternativa?*. Caja Negra, 2016. (Traducció: Claudio Iglesias)

En una de las escenas más importantes del film de Alfonso Cuarón de 2006 *Children of men*, el personaje de Clive Owen, Theo, pasa a visitar a un amigo en la estación eléctrica de Battersea, reconvertida en una mezcla de edificio gubernamental y colección de arte privada. En este edificio, que en sí mismo es un artefacto patrimonial reciclado, se preservan tesoros como el *David* de Miguel Ángel, el *Guernica* de Picasso y el cerdo inflable de Pink Floyd. Es el único momento de la película en el que podemos husmear la vida de la élite social, que se refugia de la catástrofe producida por la esterilidad masiva: a lo largo de una generación entera, no ha nacido un solo niño. Theo pregunta entonces: *¿qué van a importar todas estas cosas si pronto nadie podrá verlas?* No existe la coartada de las generaciones futuras, ya que no hay ninguna a la vista. La respuesta que recibe de su amigo es una demostración de hedonismo nihilista: *Simplemente trato de no pensar en eso.*

Lo que tiene de particular la distopía de *Children of men* es que es específica del capitalismo tardío. No estamos aquí ante el totalitarismo convencional que ya resulta rutinario en las distopías cinematográficas, al estilo de *V de Vendetta*, de James McTeigue (2005). En la novela de P.D. James en la que se basa el film, el sistema del gobierno democrático ha sido dejado atrás y un Guardia asume el control del país por su propia fuerza. Con prudencia, sin embargo, Cuarón deja todo esto en segundo plano. La película nos hace creer que el autoritarismo que rige por doquier podría haberse implementado en el marco de una estructura política que sigue siendo formalmente democrática. La Guerra contra el Terror ya nos ha preparado para este desarrollo: la normalización de una crisis deriva en una situación en la que resulta inimaginable dar marcha atrás con las medidas que se tomaron en ocasión de una emergencia. (Es entonces cuando nos preguntamos: *¿Cuándo terminará la guerra?*)

Al mirar *Children of men*, inevitablemente recordamos la frase atribuida tanto a Frederic Jameson como a Slavoj Žižek: es más fácil imaginar el fin del mundo que el fin del capitalismo. El latiguillo recoge con exactitud lo que entiendo por realismo capitalista: la idea muy difundida de que el capitalismo no solo es el único sistema económico viable, sino que es imposible incluso *imaginarle* una alternativa. Alguna vez, las películas y novelas distópicas imaginaron alternativas de esta índole: representaban desastres y calamidades que servían de pretexto narrativo para la emergencia de formas de vida diferentes. No es lo que ocurre en *Children of men*. El mundo que proyecta el film, más que una alternativa, parece una extrapolación o exacerbación del nuestro, el ultraautoritarismo y el capital no son de ninguna manera incompatibles: los campos de concentración y las cadenas de café coexisten perfectamente. El de *Children of men* es un mundo en el que el espacio público ha sido abandonado, cedido a la basura que queda sin recoger en las calles y a los animales salvajes. (Una escena en especial resonante tiene lugar en una escuela abandonada en la que corretea un ciervo.) Los neoliberales, realistas capitalistas por excelencia, han celebrado la destrucción del espacio público aunque, contrariamente a lo que proponen como su programa político, no podemos

sentir un repliegue del Estado en *Children of men*, solo una reorientación hacia dos de sus dimensiones básicas, la policial y la militar. (Y me refiero a lo que los neoliberales consideran *de forma oficial* su programa, porque desde sus comienzos el neoliberalismo dependió en secreto del Estado, incluso si fue ideológicamente capaz de denostarlo. Este doble discurso quedó espectacularmente en evidencia con la crisis financiera de 2008, cuando por invitación de los ideólogos neoliberales el Estado se apuró a mantener el sistema bancario a flote.)

La catástrofe en *Children of men* no es inminente ni es algo que ya haya ocurrido. Más bien, se la vive a medida que transcurre. El desastre no tiene un momento puntual. El mundo no termina con un golpe seco: más bien se va extinguiendo, se desmembra gradualmente, se desliza en un cataclismo lento. Las causas de la catástrofe, quién las sabe... bien podrían encontrarse en el pasado remoto, tan disociadas del presente como para parecer el capricho de un ser maligno, una especie de milagro negativo, una maldición que ninguna penitencia puede aliviar. La peste de la infertilidad solo podría resolverse con una intervención externa no menos previsible o evidente que sus mismas causas. Por esta razón, toda acción es algo superflua desde el comienzo: solo la esperanza sin sentido parece tener sentido. Proliferan entonces la superstición y la religión, los primeros recursos del desamparado.

¿Pero qué pasa con la catástrofe en sí misma? Es evidente que debemos leer metafóricamente el tema de la infertilidad, como el desplazamiento de una angustia de otro tipo. Me propongo afirmar que esta angustia en realidad exige ser leída en términos culturales y que la pregunta que el film nos hace es: ¿cuánto tiempo puede subsistir una cultura *sin* el aporte de lo nuevo? ¿Qué ocurre cuando los jóvenes ya no son capaces de producir sorpresas?

La sospecha de que el fin ha llegado se conecta en *Children of men* con la idea de que tal vez el futuro solo nos depare reiteraciones y permutaciones. ¿Puede ser que ya no haya rupturas y que la experiencia del *shock de lo nuevo* haya quedado definitivamente atrás? Esta angustia tiende a derivar en una oscilación bipolar: la esperanza del *mesianismo débil*, de que existe algo nuevo por venir, decae en la convicción de que no hay nada nuevo que pueda ocurrir nunca más. El foco se mueve entonces de la Próxima Cosa Importante a la Última Cosa Importante. ¿Y cuándo fue que ocurrió exactamente? ¿Qué tan importante era?

T.S. Eliot se mueve detrás del telón en *Children of men*, una película que finalmente hereda el tema de la esterilidad de *La tierra baldía*. El epigrama que cierra el film, *shantih, shantih, shantih*, tiene más que ver con la pieza fragmentaria de Eliot que con la beatitud de los *Upanishads*. Y quizás allí pueden verse también las preocupaciones de otro Eliot, el de *La tradición y el talento individual*, cifradas en *Children of men*. Fue en ese ensayo en el que Eliot, anticipando a Harold Bloom, propuso la existencia de una relación recíproca entre lo ya canonizado y lo nuevo en la cultura: lo nuevo se define en respuesta a lo ya establecido; al mismo tiempo, lo establecido debe reconfigurarse en respuesta a lo nuevo. La consecuencia a la que arriba Eliot es que el agotamiento de lo nuevo nos priva hasta del pasado. La tradición pierde sentido una vez que nada la desafía o modifica. Una cultura que solo se preserva no es cultura en absoluto.

Es ejemplar el destino del *Guernica* de Picasso en el film: Alguna vez fue un aullido lleno de angustia frente a las atrocidades y los ultrajes del fascismo; ahora no es más que una cosa

colgada en la pared. Como la estación de Battersea en la que se encuentra instalada, la pintura tiene reconocido estatus icónico solo porque le fue extirpada toda posible función o contexto. Un objeto cultural pierde su poder una vez que no hay ojos nuevos que puedan mirarlo.

Y no necesitamos esperar a que ocurra el apocalipsis inminente de *Children of men* para reconocer esta transformación de la cultura en piezas de museo en nuestra vida real. El poder del realismo capitalista deriva parcialmente de la forma en la que el capitalismo subsume y consume todas las historias previas. Es este un efecto de su *sistema de equivalencia general*, capaz de asignar valor monetario a todos los objetos culturales, no importa si hablamos de la iconografía religiosa, de la pornografía o de *El capital* de Marx. Paseando por las salas del Museo Británico, nos encontramos con objetos que han sido extraídos de sus mundos vitales y reensamblados como en la cubierta de una nave espacial de la saga *Predator*: una imagen muy vívida del sistema de equivalencia general. A través de la conversión general de prácticas y rituales en objetos meramente estéticos, las creencias de las culturas previas quedan objetivamente ironizadas, transformadas en *artefactos*. El realismo capitalista, por eso, no es un tipo particular de realismo; es más bien el realismo en sí mismo. Como dicen Marx y Engels en el *Manifiesto comunista*:

[El capital] ha ahogado el sagrado éxtasis del fervor religioso, el entusiasmo caballeresco y el sentimentalismo filisteo en las aguas heladas del cálculo egoísta. El capital ha convertido el valor personal en valor de cambio y ha substituido un sinfín de libertades inalienables y particulares por una sola libertad espeluznante: la libertad de comercio. En una palabra, ha cambiado la explotación velada por las ilusiones políticas y religiosas por una explotación brutal, directa, desnuda y desvergonzada.

El capitalismo es lo que queda en pie cuando las creencias colapsan en el nivel de la elaboración ritual o simbólica, dejando como resto solamente al consumidor-espectador que camina a tintas entre reliquias y ruinas.

Y sin embargo, está muy difundida la opinión de que este giro de la fe a la estética y del compromiso al espectáculo es una de las virtudes del realismo capitalista. En su pretensión de *habernos liberado de las abstracciones fatales inspiradas por ideologías del pasado*, tal como lo enuncia Alain Badiou, el realismo capitalista se presenta como la coraza que nos protege contra los peligros de la fe. La actitud de distancia irónica típica del capitalismo posmoderno es capaz de inmunizarnos, se supone, contra las seducciones de cualquier fanatismo. Se nos dice que bajar nuestras expectativas es un precio relativamente bajo que pagar por quedar protegidos del terror y el totalitarismo. *Vivimos en una contradicción*, según Badiou, porque:

se nos presenta como si fuera algo perfecto, un estado de cosas brutal y profundamente desigual en el que toda existencia se somete a ser evaluada en términos puramente monetarios. Pero, para justificar su conservadurismo, los partidarios del orden establecido no pueden en realidad describirlo como perfecto o maravilloso. Por eso prefieren venir a decirnos que todo lo demás fue, es o sería horrible. Por supuesto, nos dicen, no vivimos en un estado de Bien ideal, pero tenemos la suerte de no vivir en un estado de Mal mortal. Nuestra democracia puede no ser perfecta, pero es mejor que una dictadura sangrienta. El capitalismo puede ser injusto,

pero no es el estalinismo criminal. Millones de africanos mueren de sida, pero no permitimos el nacionalismo racista del estrilo de Milosevic. Matamos iranés desde nuestros aviones, pero no les cortamos la garganta con un machete como hacen en Ruanda, etc.

En este punto, el realismo es análogo a la perspectiva desesperanzada de un depresivo que cree que cualquier creencia en una mejora, cualquier esperanza, no es más que una ilusión peligrosa. [...]

«Timothy Morton: una ecologia sense natura», entrevista de Roc Jiménez de Cisneros a Timothy Morton, CCCBLAB, 13 de desembre de 2016.

Continua sent l'home la mesura de totes les coses? L'actual crisi mediambiental fa palesa la urgència d'abandonar la visió antropocèntrica i entendre que no som el punt final del planeta. Davant el paternalisme de certs moviments ecologistes, la *Dark Ecology* reivindica la ironia i la lletjor per despertar consciències.

Timothy Morton és un filòsof i expert en literatura del període romàntic. La seva obra, provocadora i extremadament personal, parteix d'una complexa matriu de temes i referències —de Shelley a My Bloody Valentine, del budisme a les cadenes d'ADN— a través de les quals articula idees sobre ontologia, ecologia o estètica, entre d'altres. Junt amb Graham Harman, Ian Bogost i Levy Bryant, forma part del nucli de l'OOO, l'ontologia orientada a objectes, un moviment filosòfic esperonat per Harman l'any 1999, que proposa una reinterpretació marcadament anti-anthropocèntrica de la nostra relació amb el món, els objectes i les jerarquies. Morton utilitza rastres de cultura popular i un llenguatge ple de girs poètics i irònics per a deconstruir de manera àcida la crisi ecològica derivada de l'antropocè, i introduir nous conceptes filosòfics com el que ell anomena hiperobjectes: objectes tan extensos en el temps i l'espai que són impossibles d'assenyalar o detectar directament, com ara la biosfera o l'escalfament global. Lluny de les formes tradicionals d'ecocriticisme properes a la contracultura de finals del XX, la noció de *Dark Ecology* de Morton és un cop de pedra realista dissenyat per trencar la cúpula de vidre que encara ens aïlla mentalment (en un esforç per simplificar i apaivagar el sentiment de culpa col·lectiu) d'allò que anomenem entorn. Així, omplint els buits entre l'asimetria, la causalitat, la fenomenologia, la coexistència o la temporalitat, les teories de Morton subratllen el trauma inherent a la nostra era, amb la voluntat de despertar, idealment, una consciència que condueixi a una reevaluació del paper i l'impacte de la humanitat sobre el planeta. Entre els seus llibres recents destaquen *Realist Magic*, *Hyperobjects* i *Dark Ecology*.

Cada estiu, el govern català llança una campanya contra els incendis, per raons òbvies. Aquest estiu, l'eslògan era «En un incendi, no només perdem un bosc» i anava acompanyat de la foto d'una nina cremada. Crec que són coses com aquesta que ens diuen quant hem de canviar la nostra mentalitat. Perquè si l'única forma de transmetre a la gent el perill dels incendis és recórrer a imatges de nens morts, sembla que tenim un problema. Com si un bosc, per si mateix, no fos una pèrdua suficient. Fins a cert punt, aquesta consciència activa que transcendeix el nostre interès personal està molt relacionada amb tot el que tu has explicat des d'*Ecology Without Nature*. Podries fer una breu introducció a la teva idea d'ecologia i a la idea, en aquell moment bastant radical, de treure la Natura fora de l'equació?

No m'incomoda la idea d'apel·lar a l'interès de cadascú si això és el que ens fa entendre quelcom sobre el món no humà. El que és interessant, de fet, és que l'interès propi només sembla ser efectiu —com a mínim parlant d'ecologia— dins un marc temporal molt estret. Ens resulta molt difícil pensar en accions que es regeixen per escales de cent, o mil, o vaja, fins i tot

deu mil anys. Passen dues coses: a aquesta escala, res en particular sobre un mateix sembla significatiu estadísticament o de cap altra forma. D'altra banda, qualsevol mínima acció que duem a terme serà importantíssima, i possiblement s'amplifiqui, d'aquí a deu mil anys. De manera que es dóna una lleugera paradoxa: jo mateix no importo, però tot el que faig sí que importa. Així que es genera una bretxa entre la persona que crec que sóc i la persona que sóc en realitat, en la mesura que afecto altres entitats, humanes i no humanes. És una paradoxa molt interessant sobre la qual reflexionar.

Pel que fa a l'ecologia, fa temps que defenso que la Natura és una mena de concepte plantejat des d'un prisma antropocèntric. Està dissenyat pels humans, així que no és directament rellevant per parlar d'ecologia. De fet, per diverses raons, fer-lo servir pot ser desastrós. Pot ser desastrós, en primer lloc, perquè separa el món humà i el no humà mitjançant una pantalla estètica més aviat arbitrària. És una mica com si tot allò que és humà fos rere una pantalla d'ordinador —tot i que hi ha certs no humans que decidim incloure al nostre espai social, és clar. Des del patriarcat més antiquat se'ls en deia *cattle* («bestiar») o *chattels* («bens»). També inclouríem a les dones dins aquesta categoria, clar. I bé, les coses típiques: mascotes, plantes, productes de l'agricultura, etc. Tota la resta és la Natura, i se suposa que està apartada, està lluny d'aquest espai humà que ens agrada considerar exclusivament humà i antropocèntric. En altres paraules: està al meu ADN, i sota l'asfalt, està per allí, a la llunyania. Més enllà de la muntanya, en algun lloc. Per tant la Natura té aquesta qualitat irreductible de ser a un altre lloc i ser una altra cosa. I també es caracteritza per ser no del tot estàtica, però sí per estar present de forma més o menys constant, sempre allà. Això, clar, no és cert, perquè si tens en compte la ciència més bàsica, si consideres la teoria de l'evolució, pots veure com les formes de vida, que en essència són el que constitueix la Natura, el que és la biosfera realment, incloent-hi els estrats rocosos, les formes de vida mai no són presents de manera constant, ni tan sols en si mateixes. Per tant, aquesta noció tampoc no funciona gaire bé.

L'altra qüestió és que la Natura no només és una idea. És quelcom immanent a l'espai urbanitzat, així com a l'espai filosòfic, mental i social. És immanent a les ciutats existents i a la forma com gestionem les nostres relacions, tant entre nosaltres mateixos com amb el que no és humà. Fixem-nos en la noció d'aire condicionat, per exemple, que consisteix a canalitzar vectors d'aire no desitjat cap a un altre lloc. Ara bé, a escala planetària, «cap a un altre lloc» és sempre el mateix lloc. Senzillament vas movent un tipus de contaminació d'un lloc a l'altre dins un mateix sistema, no fas res més. I, en definitiva, malgastes energia. Per tant, hi ha maneres com el concepte de Natura té un gran impacte. I si el comparem amb altres coses, aquest és un exemple molt, molt petit sobre l'impacte de la Natura a l'espai urbanitzat. Tot això no vol dir que l'aire condicionat sigui trivial, però hi ha fenòmens més dràstics que podríem associar amb aquest concepte. Per tant no només no és un gran concepte, sinó que està arrelat de forma tòxica al nostre espai social.

Treure la Natura de l'equació també comporta deixar enrere l'antiga distinció entre *natural* i *artificial*. Hi ha una altra paraula que fem servir amb freqüència per al·ludir a l'artificialitat, que és «sintètic». Com em dedico a la música i treballo amb sintetitzadors, tinc una petita croada per fer entendre a la gent que *síntesi* no significa necessàriament això. Almenys, no tal com ho va pensar

Bob Moog. Ell va prendre el sentit literal de la paraula grega *síntesi*, entesa com una combinació de coses i processos que creen altres de nous, lluny de les connotacions d'artificialitat que sovint li atribueixen. En aquest sentit, la idea de *síntesi* de Moog és similar a la teva noció de *mesh* («malla»), un altre punt clau de la teva teoria, amb el que tractes les interconnexions, les relacions i les imbricacions. Podries explicar això en relació a l'antropocè?

Parlant trivialment, la consciència ecològica significa adonar-se que els éssers estan interconnectats d'alguna forma, però després has de desentranyar què vol dir aquesta interconnexió. Ara per ara, el sintagma que faig servir pel que designa la consciència és «la realitat simbiòtica». A què em refereixo? Doncs a les relacions ecològiques que es descriuen millor en termes de simbiosi, que és molt interessant perquè suposa sempre una contingència fràgil, inestable, on és impossible determinar quina és l'entitat dominant. La simbiosi pot fracassar per molts motius: tenir un excés de flora intestinal pot causar-me problemes. I una carència, també. Així es dona un sistema dinàmic. La simbiosi està present a la profunditat de les cèl·lules: les meves mitocòndries tenen ADN propi perquè són bàsicament simbiotes, són bacteris que han evolucionat per a viure a formes de vida que respiren oxigen, quan van crear la seva pròpia catàstrofe ecològica anomenada oxigen, fa uns tres mil milions d'anys. I si rebategem aquell moment, podríem decidir dir-li el bacteriocè, perquè s'assembla molt al que va passar amb l'antropocè: les conseqüències involuntàries de la respiració bacteriana, és a dir l'oxigen, van generar contaminació pels bacteris d'aquest medi. Per tant es van veure obligats a evolucionar i, de llavors en endavant, els éssers aeròbics poden respirar. El que és interessant d'aquest fenomen és que, en certa forma, el bacteriocè passa *ara*. No és que passés i acabés dins una franja de temps lineal. Va començar, és una catàstrofe (almenys pels bacteris) i vivim en aquesta catàstrofe. L'antropocè està passant dins aquesta catàstrofe més gran que podríem anomenar el bacteriocè. Els humans, per tant, no són els únics que, si fem servir les teves paraules, «van sintetitzar» quelcom per crear interrelacions, en aquest cas entre elements químics. Els bacteris també ho feien, per tant no és vàlid defensar que només els humans creem medis. Tampoc és vàlid defensar que els humans som artificials i els bacteris són naturals. De manera gairebé irònica, el que ambdós estem dient és que, en certa forma, tot és artificial. Però quan tot és artificial, no és possible mantenir la distinció entre la Natura i allò que és artificial, s'ha de modificar la noció d'artificial, i no és suficient amb imaginar que significa alguna cosa com ara «il·lusió» o «constructe» o quelcom que només té sentit des de la perspectiva d'una altra entitat.

En qualsevol cas, l'antropocè no és més que el nom que li hem donat al fet que actualment hi ha materials fabricats pels humans que recobreixen l'escorça terrestre, com ara els asfalts de tota mena, que els geòlegs estan començant a considerar com un nou tipus de mineral. I tot tipus de plàstics, que des de cert punt de vista també constitueixen un mineral nou. I els radionúclids, en particular el carbó. Hi ha una fina capa de carbó a l'escorça terrestre. Es va començar a assentar cap a l'any 1784, amb la patent de la màquina de vapor, que va permetre el sorgiment de la societat industrial, tant la capitalista com la resta. I és un fenomen global. Sempre busquem culpar a un grup determinat de persones, actitud que genera tot tipus de problemes i paradoxes. Per exemple, un podria decidir culpar els americans perquè tenen major impacte i van ser els que van començar a popularitzar coses com l'aire condicionat. Però resulta que ser el primer cronològicament no implica per necessitat ser també el primer des

d'un punt de vista lògic. A tots ens agrada l'aire condicionat. A la gent a l'Índia i a la Xina els hi agrada. Estem defensant que no haurien de tenir aire condicionat, o que no són aptes per tenir-ne, perquè per alguna raó són menys artificials que els estatunidencs?

Tu defineixes l'antropocè com un concepte veritablement anti-anthropocèntric. Podries aprofundir en això?

El concepte fa referència a la manera com la nostra forma de ser com a espècie impacta la realitat simbiòtica. Tot el que està enterrat sota l'escorça terrestre és, en bona mesura, accidental. No vam cavar forats i enterrar materials per dir «això serà maquíssim d'aquí a dos-cents mil anys». Simplement ho vam fer. Va passar, res més. I tot i que aquesta capa és antropomòrfica, perquè la formen els humans, no és antropocèntrica, perquè no té res a veure amb fer els humans amos i senyors de tot. En realitat, el que ve a dir és que els humans són una espècie entre les espècies, que resulta que han fet una cosa molt, molt clàssica. Resulta que han provocat un escalfament global i, en conseqüència, una extinció massiva —la sisena a la història del planeta. Això no és un concepte antropocèntric, sinó al contrari, ens allunya de la creença que els humans som el centre de tot.

Això ens porta a la teva postura sobre la ironia. Podries explicar la relació entre consciència ecològica i ironia?

Hi ha molts tipus d'ironia. Un d'ells implica aconseguir una velocitat d'escap dels fenòmens que consideres irònics. I un altre suposa adonar-te'n que estàs atrapat en aquests fenòmens de manera inextricable. Aquest és el tipus d'ironia del que parlo. La ironia de la consciència ecològica va costa avall, no costa amunt. Des del nostre antropocentrisme, ens agrada pensar que la ironia significa transcendir alguna cosa, quan en realitat significa haver-se adonat que estàs atrapat, i que tens una consciència esbalaïdora d'aquest fet, i que no hi ha gaire cosa que puguis fer amb aquest sentiment de tancament.

El tipus d'ironia que exemplifica la consciència ecològica és el que la crítica literària anomena ironia romàntica. No té res a veure amb l'amor romàntic, sinó amb la poesia romàntica. A la poesia romàntica es va desenvolupar un tipus d'ironia molt interessant en la qual el jo líric del poema s'assabentava que era un personatge del poema. O un personatge del poema s'assabenta que és el narrador del poema. Un exemple fabulós d'això és el fenomen cinematogràfic del *noir*, on, per exemple, el detectiu s'adona que ell mateix és un dels criminals. Per mi, el millor exemple probablement és la pel·lícula *Blade Runner* de Ridley Scott, on Deckard, el detectiu, reconeix que és un dels replicants als quals està perseguint i intentant matar. La consciència ecològica funciona així per conseqüències involuntàries. És com si un dia ens despertéssim («ens» equivaldria aquí, aproximadament, al patriarcat blanc occidental que es guia per nocions desenvolupades durant la modernitat, sobretot a Europa i els Estats Units) i ens adonéssim que tenim una arma homicida a la mà, i que devem haver comès algun assassinat, tot i que no sabem ben bé de què es tracta. De manera que recorda una mica al *noir* perquè implica entrar en un bucle, i des d'una mirada històrica aquest bucle té a veure amb

el desig dels humans de transcendir les seves condicions materials. Aquest desig, que anomenem el Neolític, va acabar desencadenant un major aprofundiment en les condicions materials de l'anomenat antropocè. Fixa-t'hi, és ben curiós que aquest model d'agricultura que jo associó estretament amb el desenvolupament del concepte de Natura (que va començar a Mesopotàmia però també a Llatinoamèrica, la Xina, Indonèsia, Àfrica i altres parts del món al voltant de l'any 10000 aC) va ser dissenyat per permetre que la gent pogués gestionar un escalfament global moderat, també conegut com holocè, que és l'estadi previ a l'antropocè. I, com a conseqüència de la logística que va començar a funcionar, o a operar, com un programa informàtic, que és la logística que encara avui opera, aquest tipus d'agricultura acaba per crear tanta gent que cal una indústria per sustentarla, i així és com s'arriba a la societat industrial. Aquesta logística també va contribuir molt a l'adveniment d'un escalfament global més nociu, per tant podríem afirmar, amb una ironia una mica mordaça, que: «Per tal d'evitar l'escalfament global, els humans van empitjorar l'escalfament global». Aquest és el bucle on ens trobem.

Des d'una major profunditat, crec que la mera existència té un gir irònic, com podem entreveure si reflexionem sobre les altres formes de vida. Perquè els éssers ecològics, com les formes de vida, mai no coincideixen netament amb com són, sempre contenen un extra, una altra volta de rosca, una mena de factor X que no coincideix amb el que som com a espècie, i així funciona l'evolució. Aquesta esbalaïdora falta de coincidència entre el que els éssers semblen i el que són respon al fet que, en general, tot és així. Opino així perquè sóc un ontòleg orientat a objectes i crec que les coses són tal com són, mai tal com apareixen. Les coses són una mena de contradicció vivent, i la seva aparença està ancorada inseparablement al seu ésser, però tanmateix és diferent. Hi ha una bretxa irònica entre una cosa i la seva aparença que no es pot ubicar enlloc, ni dins ni a la superfície ni a les profunditats de la cosa.

Pots descriure la noció d'ecologia fosca? Després de suggerir una ecologia que no necessita la Natura, vas reformular el concepte d'ecologia, que l'imaginari col·lectiu continua vinculant a la Natura, l'activisme hippie, la hipòtesi de Gaia de Lovelock, etc. La teva ecologia és molt diferent, no només perquè elimina la natura sinó perquè no intenta convertir-ho tot en un conte de fades bonic. És bruta i viscosa i retorçada.

Habitualment «bonic» és un concepte escalat des de l'antropocentrisme. Si considerem les observacions d'Immanuel Kant sobre la bellesa, es fa evident que intenta escalar el concepte pels humans, i en concret per tal que un tipus d'humà determinat, probablement el burgès, pugui tolerar-ho. Així es desestimen moltíssims aspectes de l'experiència de la bellesa. Quan s'inclouen a éssers no humans a l'experiència de la bellesa, es conclou que cap escala en particular és la correcta, o la millor. Quan entenem que l'escala humana és només una entre d'altres, podem considerar l'escala del conill, o la del cocodril, o l'escala de la biosfera, o moltes altres escales i prismes, sense que cap d'ells sigui el principal. Quan arribes a aquestes conclusions, quan t'adones d'això, no és que la bellesa desaparegui o deixi d'existir, però sí que adquireix un toc d'astorament o de raresa, fins i tot de fàstic, que no es pot esborrar del tot. Per tant, no és cert que l'acció ecològica tingui a veure amb embellir les coses, aquesta és la pega d'una estètica pintoresca de l'Europa de meitat i finals del segle XVIII. La consciència ecològica, en realitat, no té a veure amb expandir la consciència humana per a incloure ésser

no humans, almenys no sense que aquesta consciència mateixa es vegi radicalment desestabilitzada.

Podries parlar d'alguna de les influències del teu imaginari, vinguin de la ficció, de la teoria o de qualsevol altre camp?

Una influència serien les ciències de la vida. Llegeixo i penso molt sobre les ciències de la vida. En concret, em vaig esforçar molt per entendre l'evolució. Farà uns deu anys vaig llegir tot Darwin amb molta cura, mirant d'entendre què volia dir realment. I després, en termes d'estudis humanístics, suposo que tinc una formació desconstruccionista, en la línia de Heidegger i Derrida. I sense perdre de vista la desconstrucció, vaig acabar a l'ontologia orientada a objectes, que en certa manera manté l'herència desconstruccionista, en la mesura que el nostre objectiu és qüestionar allò que des de la desconstrucció es diu la metafísica de la presència: la idea que existir és estar constantment present. Aquesta idea, com mirava d'explicar abans, està arrelada a l'espai social i correspon aproximadament a la idea de Natura, que és una de les raons per les quals tenim greus problemes (i la Terra també). Es podria dir que la desconstrucció i l'ontologia orientada a objectes, a més d'un compromís amb tots els vessants del pensament teòric d'esquerres, com ara el marxisme o l'anarquisme, són el rerefons de pensament que sosté aquest mètode particular de filosofia ecològica.

Tot just mencionaves que estem atrapats a un bucle, imatge que té un paper important dins la teva descripció de la nostra crisi ecològica. N'hi ha prou amb la consciència? Aquesta consciència, és una forma d'acció, o cada individu ha d'actuar, o és que el bucle és irremeiable? Dit d'una altra forma, és massa tard? Al cap i a la fi, tu defenses que estem vivint «la vida després de la mort».

Tu mateix has donat la resposta, has anomenat el binomi que hem de desconstruir. Em refereixo a la diferència entre ser actiu i passiu. Una de les coses que necessita la política ecològica és una teoria de l'acció totalment nova, que no es basi en una concepció de l'activitat derivada sobretot del cristianisme neoplatònic. Un concepte del cristianisme neoplatònic que, a més, afecta a tot tipus de dominis discursius que mai s'imaginarien ser teistes. El marxisme, per exemple, i la seva teoria contemporània de l'esdeveniment, està profundament vinculat a les teories neoplatòniques de l'activitat, promogudes per un vessant tòxic de hegelianisme. Per mi, es tracta en essència d'una errada interna del marxisme que hem de corregir, no pas d'un tret al qual ens hem d'acostumar.

No hi ha tanta diferència entre la consciència i l'acció. De fet, és curiós, perquè es podria dir que la consciència és una mena de quàntum de l'acció, un grau zero de l'acció. Quan prens consciència d'una cosa, formes part d'ella en un sentit físic, així com en un sentit més eteri. Fins i tot quan no es tracta d'una cosa propera a tu. L'art pot servir com a exemple per il·lustrar això. Quan penses en la teva peça de música favorita, o en la teva instal·lació favorita, o el que sigui, la instal·lació o la composició musical no són presents *stricto sensu*, i tot i així tu t'has vist afectat per elles, en visualitzar-les. L'art té una causa i efecte no locals. El que fa és alterar

directament el principi de causa i efecte, com miro d'explicar al meu llibre sobre la causalitat, titulat *Realist Magic*.

Això està en consonància amb les teories contemporànies de la ciència, basades en la filosofia de Hume, que insisteix en el fet que la causalitat pot ser un mecanisme rector que opera sota les aparences. I Kant desentranya per què és així: perquè la realitat no esdevé ella mateixa fins que una altra entitat no l'accedeix. En el cas de Kant, és el subjecte transcendental. I en el cas de Hegel, és l'esperit. I en el cas de Heidegger, és el Dasein. I en el cas de l'ontologia orientada a objectes és absolutament qualsevol entitat. Hem acabat amb el control del copyright antropocèntric sobre qui accedeix a la realitat, i hem acabat amb la idea que el pensament, en particular el pensament humà, és el principal o únic mitjà d'accés veritable. Per tant, crec que la consciència no és només una preqüela de l'acció. Crec que és un tipus d'acció i que, en realitat, necessitem ampliar el significat de la noció d'*acció* i perfilar el significat de la noció de *consciència*. L'una i altra tenen molt més en comú del que es podria pensar.

L'altra qüestió és que als intel·lectuals els hi encanta fer d'antiintel·lectuals i deixar el pensament com un drap brut. Fins i tot els més teòrics ho fan. De fet, aquest rampell autodestructiu és molt comú entre intel·lectuals. Ens agrada dir coses com: «Quan deixarem de tenir aquesta conversa i ens posarem a fer alguna cosa?», oblidant, evidentment, que tenir aquella conversa ja és fer alguna cosa. I oblidant que la veritable acció també té una mena de autoreflexivitat. El que a alguns marxismes es diu «praxi» té un cantó de consciència reflexiva i teòrica. Per tant, sóc reticent a dir que em dedico *només* a conscienciar, com si conscienciar fos un tràmit de menor importància que s'ha de fer abans de passar a allò que és important.

Has col·laborat molt amb artistes. L'art és un gran espai de llibertat que, d'una banda, és molt inclusiu, però alhora també anul·la la capacitat d'acció, l'agència, precisament perquè, com dirien alguns, «només és art». La paradoxa resideix en què, en aquest sentit, col·laborar amb artistes pot ser vist com una estratègia contraproductent per a aconseguir canvi real, però al mateix temps és una forma interessant d'arribar a grans públics i difondre teories en un sentit molt ample.

Per descomptat, mai no és *només* art. Tot i així, la idea que *només* sigui art no és un problema meu ni de l'artista, és un problema d'ideologia social que hem d'arreglar, i una de les maneres d'arreglar-ho és defensar que la dimensió estètica, que és on realment té lloc l'art, és de fet la dimensió causal. L'art intervé i altera directament el principi de causa i efecte. Per això és molt, molt important. I bé, si ens fixem en un artista com Olafur Eliasson, que segons la convenció estaria fent una obra apolítica, de seguida ens adonem que, en el fons, el seu art és profundament polític, perquè transforma literalment l'espai social. Potser no t'agrada com transforma l'espai social, però és polític en la mesura en què ho està fent. A mi m'encanta col·laborar en aquesta tasca amb ell amb els medis dels quals dispo, perquè crec que el nostre espai social no és bo. En particular, no és bo pels éssers no humans.

Treballo amb molts arquitectes i també amb molts compositors. Ara mateix estic col·laborant amb Jennifer Walshe en projectes relacionats amb el que a mi m'agrada anomenar *hiperobjectes*. I he col·laborat amb Björk, vam compondre una peça junts. He treballat amb una

artista lituana que es diu Emilija Skarnulyte a una instal·lació que va presentar a VÍlnius l'any passat, per la que jo vaig donar una conferència i la vaig ajudar a pensar alguns dels fonaments conceptuals de la proposta. He col·laborat amb Haim Steinbach, un contemporani de Jeff Koons que d'alguna forma es va enamorar de l'ontologia orientada a objectes i va voler que l'ajudés a entendre-la millor. Hem fet un parell de coses junts.

Per tant, sí, hi ha moltes coses en marxa. M'alegra molt i em sembla que, bé, és una bona tàctica, perquè en lloc d'aguantar una pancarta i queixar-me davant un banc, això és molt més similar a la tàctica anarquista d'ocupació —senzillament plantegeu una forma diferent d'habitar l'espai social.

Gran part de la crisi ecològica que patim està relacionada directament amb la nostra manera de pensar, que va donar lloc a allò que tu anomenes l'«agrilogística», una de les formes d'interactuar amb el medi ambient. I ja és massa tard. Som a la vida després de la mort, d'acord, però em pregunto si podem aconseguir petits canvis ajustant la nostra manera de pensar sobre aquests temes. Potser és massa tard per mi, que vaig créixer pensant en la Natura com a cosa, com a escenografia, però, què podem fer per canviar la perspectiva de les noves generacions? Fins ara, he tingut prou èxit explicant-li el món al meu fill de tres anys sense mencionar la Natura o certes idees que crec que són al centre del problema, però aviat, quan comenci a fer preguntes més complexes, estaré destinat al fracàs. Quins consells podries donar-me?

Crec que no hauríem de pressionar-nos en excés perquè, com va dir Wittgenstein, «les explicacions tenen en algun punt un final». I el fracàs és consubstancial a explicar les coses. El fracàs és consubstancial a actuar sobre les coses, perquè és consubstancial a la mera existència. Les coses sempre contenen algun tipus de defecte intern que, al final, condueix a la seva autodestrucció. Per tant és veritat que no fa falta res més. Què fer, quins consells donar? Bé, una part de mi admira a Trevor Horn, el compositor musical dels anys 80, i sempre m'ha agradat el seu apropament a una tècnica que es diu mur de so, on cada instrument, des del més petit triangle fins al baix més potent, és audible més o menys al mateix volum, almenys en una mena d'il·lusió acústica. A què em refereixo amb això? Crec que em refereixo a un mur d'acció ecològica.

Hem de tenir cura de les coses petites i de les grans qüestions, per tant ara mateix és molt important que ens assegurem que els humans fem una transició dels combustibles fòssils cap a l'energia solar i eòlica, etc. Ara mateix és molt important enfadar-se per l'extinció massiva. També seria molt bo implicar-se en el canvi de l'espai social perquè sigui menys misogin i més respectuós amb els éssers no humans i els pobles originaris. Però bé, també hi ha coses senzilles, com ara treure's les sabates.

Quan es va publicar *Hyperobjects*, vaig escriure a la gent que més havia enriquit la meva visió sobre aquests temes. Els hiperobjectes són coses tan grans en el temps i l'espai que no les podem tocar, no les podem acabar d'entendre, només podem veure fragments borrosos. Coses com l'escalfament global o la biosfera, per exemple. Són enormes físicament, però en realitat, en certa manera, són abastables. Una de les formes de prendre consciència que vius en un planeta, sense haver de fer servir el concepte de Natura, és treure't les sabates i sentir la catifa,

o el parquet, o el ciment. O potser la gespa. El dia que es va publicar el meu llibre, vaig convidar a totes les persones que havien contribuït a la meva manera de pensar a que ho provessin. I vaig rebre moltíssimes respostes meravelloses sobre la revelació que podia suposar, d'alguna forma, una acció tan simple.

Joan Yago, «Contra la literatura», a la revista (*Pausa.*), núm. 37 (2015).

Les poques certeses de què dispo, les poques coses que crec saber amb seguretat, són coses que he descobert mentre estava intentant afirmar el contrari. Fins als 18 anys jo volia ser actor, sabia amb certesa que volia ser actor i vaig afirmar mil i una vegades les mil i una raons per les quals sabia que volia ser actor. Gràcies a fracassar de forma estrepitosa en aquell intent, avui sé amb certesa que no sóc actor; i dispo de mil i un arguments per demostrar que no m'equivoco. Això em fa pensar que els meus pensaments sobre la textualitat i el seu valor en la creació teatral contemporània s'han de posar en el context d'un gran fracàs que encara no ha tingut lloc. Avui dispo d'una sèrie de certeses que defensaré a continuació amb cert fervor, sé de forma clara què és escriure teatre i què no ho és. Però sé també que, tard o d'hora, un canvi de rumb o un ineludible xoc contra el mur de les meves limitacions em faran veure que estava absolutament equivocat i que, de fet, opinaré absolutament el contrari del que avui escric en aquesta pàgina.

Avui opino —i defensaré amb cert fervor— que el text teatral no és una forma de literatura i que, en cap cas, hauria d'esforçar-se per ser reconeguda com a tal. Ben al contrari, hauria de defensar la seva condició singular, el seu paper essencial dins una forma de creació i comunicació genuïnament col·lectiva. Jo sóc dramaturg i estic convençut de no ser escriptor. Ser escriptor és ser l'individu que xiuxiueja a l'orella de l'individu; ser dramaturg és ser l'individu que suma la seva veu a un col·lectiu que exclama, en veu alta i clara, davant d'un col·lectiu encara més gran. Que no m'agradi considerar-me escriptor no vol dir que de tant en tant no fantasiegi amb l'idea d'escriure un còmic, un poema o una novel·la de set-centes pàgines. Els dramaturgs podem escriure poemes i novel·les de set-centes pàgines, esclar que podem! Podem de la mateixa manera que alguns actors de teatre poden actuar a la televisió; que una persona pugui fer dues coses a la vegada no vol dir que les dues coses siguin la mateixa. Espero que ningú no vegi, en aquesta severa diferenciació, una mena de crítica a l'intrusisme, ben al contrari: sempre he pensat que és gràcies a l'intrusisme que avança la història de l'art i, si m'ho permeteu, de la humanitat. Són in comptables les grans obres creades per persones que s'havien preparat acadèmicament i professional per crear altres coses (o per crear des d'un altre lloc). Només cal recordar que l'home que va dirigir la millor pel·lícula de la història va estudiar per ser actor de teatre, va guanyar-se la vida fent ràdio i somiava en secret a pintar quadres. També a Barcelona els darrers anys hem vist triomfar produccions de textos escrits per actors, actrius, directores, directors, guionistes de cinema i de tele... persones que, en alguns casos, mai abans no havien escrit teatre. Evidentment, aquests textos intrusos no estan, en general, més «ben escrits» que els que escrivim els dramaturgs; de fet, el més normal és que nosaltres, els dramaturgs, hi detectem distorsions de codi, incorreccions argumentals, llocs comuns... Aleshores, per què funcionen? Perquè desitgen, amb totes les seves forces, dir alguna cosa. Existeixen des de l'absoluta necessitat de compartir un sentiment, una idea, una por i —el més important— intueixen les necessitats del col·lectiu, que, no ho oblidem, també ha anat a la sala a compartir encara que sigui des del silenci i l'escolta. Jo desconec sincerament si els *Sex Pistols* van estudiar música al conservatori, però és evident que tenien un sentiment de ràbia que volien compartir amb el col·lectiu; d'aquesta necessitat va sorgir una veu que —tot

i estar carregada d'incorreccions, distorsió i llocs comuns— va fer avançar per sempre la història de la música. Així doncs, que visquin els dramaturgs que escriuen novel·les, els actors que escriuen teatre i els intrusos en general.

Tornem amb la textualitat: jo dic que no sóc escriptor perquè mai he escrit res que no sigui teatre; però sobretot perquè concebo, encaro i desenvolupo la feina des d'una posició, penso, molt diferent a la de, per exemple, un novel·lista. Ja sabem tots que la creació teatral és prominentment egòlatra però indefugiblement col·lectiva. Aquesta indefugibilitat s'estructura en una sèrie de filtres (alguns aquí dirien capes, jo prefereixo dir-ne filtres) que separen la paraula escrita sobre el paper de l'acció esdevinguda en la retina de l'espectador. Aquesta separació no treu pureza ni sabor al text, al contrari, el destil·la, l'edifica i el fa existir i —sí— és evident que en alguns casos el corromp, el mal interpreta o fins i tot el traeix, però és que escriure teatre també és viure aquest procés. El treball textual no s'acaba el dia de la primera lectura. Jo sempre que puc intento jugar un paper actiu en el procés de posada en escena dels textos que he escrit. Les vegades que, pel motiu que sigui, no he pogut ser prou present en el procés els meus textos han estat pitjors. I això no vol dir que els espectacles hagin estat pitjors! Vol dir només que m'he quedat menys content de la meua aportació textual que, sense un procés d'observació i reescriptura, sembla haver-se quedat a mitges. Aquesta és la meua forma de treballar i sé que no és l'única; no dic que els autors que prefereixen separar-se totalment del procés d'assaig estiguin equivocats, dic simplement que jo ho he intentat i a mi no em funciona. Separar-se del text és considerar-lo acabat i jo no estic convençut d'haver acabat mai cap text. Per altra banda, desconfio per natura dels directors que no fan canvis sobre els textos que munten; l'actitud de respectar el valor text sense gairebé qüestionar-lo em sembla mandrosa, covarda i en alguns casos irresponsable. Jo sóc dels que pensen que la pàgina de teatre no s'ha de contemplar com es contempla un gratacels, s'ha d'analitzar com s'analitza el plànol i, com amb un plànol, s'ha de tatxar, corregir i modificar. S'hi ha de tenir fe i, al mateix temps, se l'ha de posar constantment en dubte. No estic dient que m'agradi que em canviïn el text, ni molt menys. Més d'una vegada he tingut autèntiques baralles per culpa d'una rèplica, però com deia al principi d'aquest article, aquestes aferrissades batalles m'han servit, en molts casos, per acabar veient que estava totalment equivocada.

Però la diferència entre el caràcter col·lectiu del teatre i el caràcter individual de la narrativa no rau només en el «com s'escriu» sinó també i molt especialment en el «com es llegeix». El narrador sap que la seva conversa amb el lector serà més aviat íntima, no només perquè no hi haurà directors, actors i il·luminadors edificant filtres entre ells dos, sinó perquè quan el lector llegeixi les paraules que ell ha escrit estarà sol a casa o, en el millor dels casos, sol al metro. És cert que pot haver-hi centenars de milers d'individus llegint, en el mateix instant, les mateixes pàgines. Però on són? El lector no els pot veure, no pot notar la seva energia, no necessita dissimular davant d'ells les seves reaccions; no els té a dreta i a esquerra al davant i al darrere. El dramaturg, en canvi, sap que el seu receptor que rebí el seu text serà en una sala envoltat d'altra gent; en el millor dels casos, de molta altra gent. Molta altra gent que estarà rebent el seu text de forma simultània. Si hi ha un acudit riuran tots alhora, si hi ha una mort ploraran, si hi ha un argument controvertit tal vegada es formaran bàndols i, al final de la funció, en grups grans i petits, tots comentaran la seva recepció simultània i col·lectiva.

Tant en l'acte creatiu com en l'acte comunicatiu, el teatre només existeix en el territori del col·lectiu i el text de teatre només tindrà valor mentre accepti el seu compromís natural amb la col·lectivitat. Hi ha qui creurà que aquesta frase és simplista i excessiva. Jo penso que en moments com els que vivim no està de més fer, encara que només sigui de tant en tant, una afirmació simple i excessiva del col·lectiu.

Què passa aleshores amb l'edició de textos de teatre? Llegint els meus arguments pot semblar que considero absurd o pervers editar i distribuir textos teatrals, ja que els textos només són plànols, simples plànols d'un gratacels sense construir que no tenen valor independent com a obra. Això és absolutament ridícul. Que el text teatral no sigui literatura no vol dir que no mereixi ser editat, distribuït i llegit arreu. Mentre escrivia aquestes paraules he estat fent un cop d'ull als plànols originals de l'Empire State Building; si teniu una estona, busqueu-los per Internet, són una meravella.

Text de presentació del programa de sala

«Ningú abandona per mitjà del raonament una creença a la que no ha arribat per mitjà del raonament.»

(G. K. Chesterton)

Sabeu quan heu de fer una cosa important però que us fa mandra i busqueu qualsevol excusa per no fer-la? De sobte, es torna imprescindiblement vital escombrar la casa o endreçar i classificar totes les fotos del disc dur o buscar el nom de tots els directors que han guanyat l'Oscar al llarg de la història. Qualsevol cosa és millor que enfrontar-se a allò que fa mandra i que «en el fons tampoc està clar que sigui tan important. En qualsevol cas, de demà no passa». Però la veritat és que demà trobarem alguna altra cosa transcendentalment estúpida per postergar-ho per a l'endemà. Avui sabem que aquesta deixadesa, aquesta incapacitat d'afrontar els problemes, es diu «procrastinació» i s'ha convertit en el perill més greu que mai ha afrontat l'espècie humana.

Si no encarem d'una vegada per totes l'emergència climàtica, si no li donem la importància, la visibilitat i la proactivitat que es mereix, la vida a la Terra patirà una terrible transformació durant les properes dècades.

La Calòrica tenia ganes d'obrir el meló del canvi climàtic. Feia temps que el tema ens travessava i se'ns creuava pel camí quan parlàvem de qualsevol cosa: El capitalisme, el canvi climàtic. El populisme, el canvi climàtic. L'emprenedoria, el canvi climàtic. Perquè què passa quan allò important es converteix en allò urgent? Quan ens diuen que ja no podem empènyer més aquest debat cap al futur? Que s'ha acabat xutar la pilota endavant? Doncs que el veiem a tot arreu.

De sobte, quan anem a casa d'algú i obrim la nevera, no podem evitar veure-hi la quantitat exagerada d'envasos de plàstic que té. Una cosa que fa un temps ens hauria passat completament desapercebuda i que fins i tot hauríem considerat normal, però que ara ens crema les còrnies i ens fa demanar «per què no pot anar a comprar el pernil dolç a la xarcuteria enlloc de comprar-lo envasat en plàstic? Això no produiria tants residus, ajudaria a crear teixit comercial de proximitat i, a més és que el PERNIL ÉS MÉS BO.»

Però nosaltres no volíem explicar una història sobre les nostres conviccions ecologistes (d'altra banda plenes de contradiccions) sinó que volíem entendre què és el que fa que no reaccionem amb més contundència. Volíem entendre quins motius ens porten a dir una cosa i a fer-ne una altra. A endreçar les fotos del disc dur.

Tots som capaços de ridiculitzar i de rebatre els arguments d'un negacionista climàtic, d'un d'aquells sonats que diu que «el problema no existeix». Li respondrem que les seves idees estan esbiaixades o que només responen a l'interès econòmic. Li direm que és un

fonamentalista retrògrad, que s'està fent el cec davant de l'evidència científica. Però el més probable és que, un cop acabada la discussió, el sonat i nosaltres tornem a casa en cotxes semblants que contaminen més o menys el mateix, que comprem més o menys els mateixos productes a les mateixes botigues, que consumim la mateixa energia... Aleshores, quina és la diferència entre nosaltres i aquell sonat? Potser la diferència és que els seus arguments són coherents amb els seus actes.

De què parlem mentre no parlem de tota aquesta merda és una de les funcions més ambicioses que hem creat com a companyia. Temàticament parlant i a nivell d'estil. La Calòrica ha treballat moltes vegades desdoblant personatges però mai no havia portat això a l'extrem de les conseqüències. Mai no havia difuminat la convenció interpretativa al límit de convertir l'escena en una transcripció oral, fent que l'actor creï una partitura que poc té a veure amb l'encarnació del personatge i molt amb la seva representació.

Mai havíem creuat dues trames tan allunyades i alhora tan profundament connectades per explicar com la globalitat es repeteix d'una manera fractal en allò més local i petit de les nostres existències. Com els petits problemes del nostre dia a dia contenen l'essència dels grans debats polítics i ideològics. Perquè... de què parlem mentre no parlem de tota aquesta merda? Doncs de tot i de res.

No us podeu imaginar com ens hem divertit muntant aquesta funció. Com hem rigut. I quines ganes tenim de compartir-la amb vosaltres.

LA CALÒRICA

Figurins del vestuari

Imatges dels dissenys creat per Albert Pascual

Maqueta de l'escenografia

Imatge de la maqueta creada per Albert Pascual

